

TANKEGODS

Filosofi om tiden - i religioner og i livet

KOLOFON

Projektet er udarbejdet af Folkekirkens Skoletjeneste i Gladsaxe og Herlev i samarbejde med cand. pæd. phil. Karen Vinther Ringsmose.

Projektet er for tilmeldte klasser.

4.-6. klasse og 7.-9 klasse

www.fsgh.dk

Forside: Foto af urskive fra Skt. Olai Kirke i Helsingør

Bagside: Janne Lehtinen, *Sacred Bird*, 2010

INDHOLD

03 Forord

04 Projektets mål og faser

19 Baggrundsstof

TIDEN

TID i forskellige religioner

At filosofere - de fem tilgange

Den filosofiske samtale i skolen

Litteraturliste

35 Kopiark til eleverne

**Hvis tiden ikke var gået
Hvis nu varer evigt
Hvis altid ikke findes
Hvis du mærker tidens tand
Hvis du længes tilbage
Hvis du falder ned i tiden
Hvis du sluger uret
Hvis det hele starter forfra
Hvis tiden er nu
Hvis sekunderne taler
Hvis latter vinder tid
Hvis nuet bor ved havet**

TANKEGODS

Kan man leve i nuet? Kan man leve i fortiden eller i fremtiden? I hvert fald kan man ikke undgå at leve i tiden, at følge med den, stritte imod den, blive presset af den eller at nyde den. Tiden er et af de mange vilkår, som menneskelivet er underlagt, og alene derfor kan det være relevant at opholde sig ved tanken om tid i et øjeblik. Hvad gør vi ved den, og hvad gør tiden ved os? Hvad er forholdet mellem urets tid og vores erindringer om tid, og hvordan bruger vi tiden i samfundet i dag i forhold til tidligere? Litteraturen og filosofien giver mangeartede bud på ovenstående spørgsmål.

AT FILOSOFERE I SKOLEN

Den metodiske tilgang i materialet er at arbejde filosofisk gennem sansning, undren, analyse og løbende stillingtagen til fænomenet TID. Det vil sige, at eleverne tager udgangspunkt i deres egen sansede oplevelse af tid, for på den måde at forankre projektets tema i deres egen livsverden.

Med til at filosofere hører også, at opsøge viden udenfor egen livsverden. Her i projektet inddrager vi litterære kilder (uddrag fra skønlitteratur, digte og sangtekster).

Derefter skal der analyseres, kategoriseres og diskuteres. For til sidst at formulere det, eleverne nu ved, fornemmer eller aner om TID som fænomen.

DET TAGER TID AT FILOSOFERE

Når man skal indfange og forme tanker, kan det sammenlignes med at bygge drøv. Det er noget, der tager tid, og det er tænke måder, man skal gøres fortrolig med af flere omgange. Derfor er det et ønske med projektet, at klassen kan bruge de præsenterede tænke måder på andre begreber efter dette forløb. Ligeledes er der forslag til, hvordan eleverne kan vende tilbage til begreber, de tidligere har filosoferet over og tilføje nye aspekter til deres refleksioner.

TID og EVIGHED

I kristendommens teologiske tradition spiller TID en rolle, som et jordisk vilkår, der står i modsætning til en guddommelige EVIGHED. Det timelige og det evige sættes overfor hinanden og giver mulighed for at reflektere over, hvorvidt der er noget, der er evigt og andet der forgår, samt hvilken betydning det har for menneskers måde at leve deres liv på.

I andre religioner er der også mange eksempler på, at begreberne tid og evighed står centralt. Det ene som et menneskeligt vilkår, og evigheden som en andethed, mennesket genkender og længes efter. At religionerne forholder sig til tidsbegrebet, kan ses som et udtryk for, at tidens gang har været både et mysterie og et vilkår gennem menneskets historie.

TANKERUM I DEN LOKALE KIRKE

Som en del af projektet inviteres tilmeldte klasser til et besøg ud af skolen. Vi indretter et rum og strikker øvelser og samtaler sammen, så vi indfanger tanker og sammen kan fabulere videre over begrebet TID.

PROJEKTETS MÅLGRUPPE

PROJEKTETS MÅLGRUPPE

Alle mennesker gør sig erfaringer med TIDEN, og alle mennesker bevæger sig ud i tænkningsens filosofiske øvelser. Derfor kan det at filosofere over begreber både gøres med stor og med mindre kompleksitet.

Øvelser, begreber og tekster i nærværende materiale kan derfor også anvendes på flere klassetrin. Det kræver blot lærerens udvælgelse af øvelser og tekster, så det passes ind til de elever, der skal tænke med.

Vi vurderer at de fleste tekster og arbejdsark (KOPIARKENE s. 35) kan bruges på alle klassetrin. På enkelte af dem, er der markeret et klassetrin, som vi mener egner sig bedst.

Nogle af de foreslåede øvelser er tiltænkt en plenum-samtale mens andre er tiltænkt gruppe-samtaler. Det må vurderes fra klasse til klasse, om de bedste samtaler foregår i plenum eller i mindre grupper. Det bør her bemærkes, at den filosofiske samtale kræver tilvænning og træning, så de angivne øvelser og samtaleformer skal prøves nogle gange før end man bliver fortrolig med dem.

KLASSETRIN: 4.-6. klasse

7.-9. klasse

MATERIALER

- Undervisningskompendium med undervisningsforslag, baggrundstekster og KOPIARK
- Lærerkursus om filosofi i skolen
- En genstands-kuffert pr klasse, der skal bruges i den filosofiske samtale
- Besøg ud af skolen til et lokalt TANKERUM, hvor eleverne efter påbegyndt arbejde i klassen her arbejder opsummerende, evaluerende og poetisk med TIDsbegrebet og dets betydning i kristendommen og andre religioner.

PROJEKTETS FASER

PROJEKTETS FASER

Projektet er tværfagligt, og fagene kristendomskundskab og dansk indgår.
Forløbet er bygget op i følgende faser:

FASE 0: Introduktion til filosofisk tænkning og til forløbet om TID

FASE 1: Den lille fortælling - elevernes egen fortælling om TID

FASE 2: Kilder til den store fortælling - litterære kilder med andre perspektiver på TID

FASE 3: Begrebsanalysen

FASE 4: TANKERUM - besøg ud af skolen, hvor der opsummeres, evalueres og fabuleres

FASE 5: Elevernes eget udtryk for begrebet TID

På de følgende sider findes forslag til undervisningsforløb, baggrundsmateriale og KOPIARK til elevøvelserne.

Den enkelte lærer tilpasser forløbet til elevgruppen.

PROJEKTETS FORMÅL

4.-6. KLASSE

PROJEKTETS FORMÅL for 4.-6. klasse

Projektets formål er at motivere eleverne til at tænke over almenmenneskelige erfaringer og filosofiske begreber ud fra hverdagslige situationer, som de kender.

Ved at præsentere forskellige indfaldsvinkler til tænkning, skal projektet give en forståelse af, at man kan tænke og argumentere på mange måder, og at et synspunkt kan afhænge af personlige erfaringer, historisk kendskab og kontekst, rationel eller abstrakt tænkning mv.

Det er centralt for projektet, at vi sammen kan blive klogere, og at gode argumenter kan få en til at ændre standpunkt uden at man taber ansigt af den grund.

FORSLAG TIL LÆRINGSMÅL FOR 4.-6. klasse

- Eleverne kan indlede og føre en filosofisk samtale
- Eleverne kan udtrykke sig nuanceret om fænomenet TID
- Eleverne kan lave en mundtlig fortælling om deres egen oplevelse af TID
- Eleverne kan samarbejde om at finde ud af, hvad der siges i en fortælling om TID
- Elever kan redegøre for forskellige opfattelser af TID - herunder kristendommens udlægning af TID og EVIGHED
- Eleverne kan reflektere over grundspørgsmålet: Hvordan lever jeg bedst mit liv? og perspektivere dette til spørgsmålet om, hvordan man er til stede i TIDEN.

PROJEKTETS FORMÅL

7.-9. KLASSE

PROJEKTETS FORMÅL for 7.-9. klasse

Projektets formål er at gøre eleverne fortrolige med at indlede og føre filosofiske samtaler om almenmenneskelige og religiøse begreber. Eleverne skal have erfaringer med at undre sig sammen og at formulere begrebers kompleksitet og dybde.

Projektet går i dybden med fænomenet TID for at skabe en refleksion over travlhed og ro, din egen tid og vores fælles tid og over det at være en del af en historisk tid, som påvirker og påvirkes af hvert enkelt menneske.

Projektet inddrager abstrakt tænkning idet der gives plads den religiøse dimension og forståelsen af EVIGHEDEN som det, der ligger uden for TIDEN.

FORSLAG TIL LÆRINGSMÅL FOR 7.-9. klasse

- Eleverne kan indlede og føre en filosofisk samtale
- Eleverne kan udtrykke sig nuanceret om fænomenet TID
- Eleverne kan redegøre for indholdet i litterære tekster, hvori fænomenet TID behandles
- Eleverne kan perspektivere kristendommens forståelse af TID og EVIGHED
- Eleverne kan perspektivere til udlægning af TIDS-begrebet i andre religioner (islam og buddhisme)
- Eleverne kan reflektere over grundspørgsmålet: Hvordan lever jeg bedst mit liv? og perspektivere dette til spørgsmålet om, hvordan man er til stede i TIDEN.

FILOSOFIKUFFERTEN

GENSTANDE TIL FILOSOFI

Med et ønske om at gøre filosofien håndgribelig og processen overskuelig og inspirerende at gå til, har vi forsøgt at pakke forløbet ned i en kuffert.

Kuffertmetaforen er god, fordi man i den kan have sit tankegods, samtidig med at der altid kan gemme sig spændende ting fra en rejse eller fra et liv i en kuffert.

Vi bestræber os på, at alle tilmeldte klasser får adgang til en kuffert hvori der ligger genstande, æsker, ord-pinde og spørgsmål til forløbet.

DE FEM ÆSKER

Foruden genstande ligger der i kufferten fem æsker.

Ved hver ny fase åbnes en æske. I den ligger de grundspørgsmål, opgaver og øvelser, der skal bruges i denne fase.

Der ligger også en lille tekst, der fortæller lidt om den filosofiske vinkler, der skal arbejdes med i den pågældende fase.

TEKSTER FRA ÆSKERNE SOM KOPIARK

Med henblik på at skabe overblik for læreren, findes de tekster, spørgsmål mv, der skal bruges i forløbet også som kopiark i nærværende kompendium. Dette for at læreren kan orientere sig og prioritere stoffet uden at kigge alle kuffert-æsker igennem!

UNDERVISNINGSFORLØB

FASE 0 - INTRODUKTION TIL FILOSOFI

HVAD KAN MAN TALE OM UD FRA EN KUFFERT?

Læreren præsenterer filosofi-kufferten for klassen. Sammen ser klassen og læreren på indholdet i kufferten (Timeglas og ting med en historie). Genstandene tages ud en efter en. Giv god tid til at kikke på og undre jer over genstandene.

SPØRGSMÅL TIL KLASSEN

Når kufferten er tømt spørger læreren klassen om, hvorvidt kufferten nu er tom.

- Hvad betyder det når noget er tomt?
- Kunne der stadig være noget i kufferten?
- Er tom det samme som ingenting?
- Kan kufferten være fuld af ingenting?
- Er indersiden af kufferten i kufferten?
- Hvad betyder tomhed?
- Er der noget i kufferten, som aldrig kan tages væk?
- Hvad ville der ske, hvis man fjernede rummet i kufferten?
- Er kufferten i tid?
- Hvad hvis man fjernede den tid kufferten er i?
- Hvem er kufferten for?
- Hvem bestemmer dens betydning?
- Er kufferten halvt fuld eller halv tom?
- Er ingenting potentielt i alting?

Med disse spørgsmål er filosofi-temaet slået an. Det handler om at stille spørgsmål, om at undre sig, om at lytte til hinanden, og til hele tiden at bevæge sig et skridt videre ind i begreberne.

UDDEL KOPIARK

Efter samtalen i klassen vises eller uddeles:

KOPIARK 1 A (4.-9. klasse)

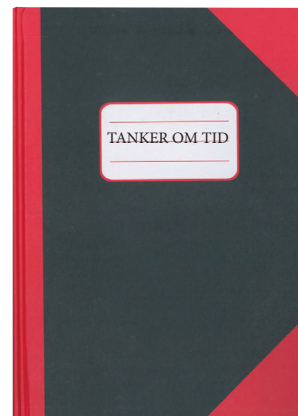
Og til 7.-9. klasse desuden: KOPIARK 1 B

Heraf fremgår projektets formål, og der er plads til, at eleverne skriver læringsmål for forløbet.

NOTESBOG TIL FILOSOFISKE SPØRGSMÅL

Det foreslås, at eleverne udstyres med en notesbog - fysisk eller digital - hvor de noterer tanker om:

- 1) Det at filosofere
- 2) Fænomenet TID
- 3) Vigtige spørgsmål
- 4) Samtale-noter

OPSÆT ORD I KLASSEN

I den udleverede kuffert / på KOPIARK 2+3 findes en række hvis-udsagn, der omhandler tid. Eleverne klipper udsagnene ud og sætter dem om med klemmer eller nåle i klassen. De skal fungere som små undre-ord, der minder eleven om TID og de filosofiske tanker.

UNDERVISNINGSFORLØB

FASE 1 - DEN LILLE FORTÆLLING

ELEVERNES EGET BLIK PÅ FÆNOMENET TID

ÅBEN ÆSKEN

Find æsken om fænomenologi i kufferten. Tal kort med eleverne om, hvad det er for en synsvinkel I skal bruge i denne fase, og hvorfor. Elevteksten om fænomenologisk findes desuden på KOPIARK 4.

ØVELSE OM HVERDAGSFORTÆLLINGEN

Eleverne skal arbejde i tre-mandsgrupper. De skal fordele tre roller mellem sig, og optimalt set skal hver elev igennem alle tre roller:

- En fortæller
- En genfortæller
- En fornemmer

Opgaven er beskrevet på KOPIARK 6.

Hver elev skal tænke på en hverdagsfortælling, der har noget med TID at gøre.

Spørgsmålet til eleverne i denne fase kan lyde:

Kan I komme i tanke om en situation - noget I har oplevet - som I synes fortæller noget om TID?

Eventuelle hjælpe-spørgsmål kan være:

- Har du nogensinde haft fornemmelsen af at tiden stod stille?
- Har du oplevet at tiden sneglede sig afsted?
- Er du tidsoptimist og tror at tiden kan strække sig, så du ikke kommer for sent selvom du gik hjemmefra senere end du skulle?
- Har du oplevet nogen for hvem tiden snart var forbi?

- Eller nogen for hvem tiden netop begyndte?
- Har du prøvet at være opslugt og blive væk i tiden - fx når du venter på bussen og tager din telefon frem - og så glemmer at stige på, når bussen kommer?

OPFØLGNING PÅ GRUPPESAMTALERNE

Hvordan oplevede eleverne øvelsen? Hvordan var det at have de forskellige roller? Hvad skete der med fortællingen og deltagerne selv undervejs? Blev fortælleren opmærksom på nye vinkler og pointer i fortællingen?

ØVELSE: EEN FORTÆLLING BLIVER FÆLLES

1) Tremandsgrupperne skal nu vælge een af deres fortællinger ud. Det skal være den fortælling, som de kan blive enige om siger det mest præcise om TID. Det skal altså ikke være den bedste fortælling, men den som de kan argumentere for, siger det mest præcise om TID.

FORTÆLLINGEN BLIVER FÆLLES: Når der er blevet valgt en fortælling, skal de to andre i gruppen spørge ind til den: Hvordan så der ud der, hvor personene oplevede denne fortælling? Hvordan lugtede der? Hvilke farver var der? Hvor ofte havde personene været der, oplevet noget lignende eller været sammen med de sammen mennesker? Målet med de mange spørgsmål er, at de andre elever kan give fortællingen videre som om, det var dem selv, der havde oplevet det.

KLASSEN VÆLGER EEN FORTÆLLING UD

I tremandsgrupperne vælges een person, der nu skal fortælle for hele klassen. Det skal ikke være den samme, der har oplevet fortællingen, men en af de andre, der har levet sig ind i fortællingen. Den skal ikke fortælles præcis ens, men på en måde, så den siger noget vigtigt om TID.

Klassen sætter sig i en rundkreds, og en fra hver gruppe fortæller.

Når alle grupper har fortalt, skal klassen sammen drøfte, hvad fortællingerne siger om TID.

Siger de noget, der er forskelligt, og siger de noget, der er ens?

Den store gruppe skal nu finde frem til den fortælling, der mest præcist siger noget om TID.

Det kan fx gøres ved at:

- Give fortællingerne en overskrift
- Skrive overskrifterne på karton eller på gulvet med kridt, og fordele dem i rummet.
- Lade eleverne placere sig ved den fortælling, de mener siger mest om TID
- Læreren interviewer eleverne om deres argumenter for at vælge fortællingen.

Kan I sammen ud fra fortællingen blive enige om én sætning, som indfanger begrebet tid?

Vær opmærksom på, at det kan være svært at slippe sit eget perspektiv, men øvelsen her er netop, at klassen skal blive enige for derved at nærme sig noget alment snarere end noget subjektivt.

AFSLUTNING

Hver fase slutter med at klassen, skal formulere een sætning om fænomenet TID:

HVAD VED VI NU OM TID?

UNDERVISNINGSFORLØB

FASE 2 - DEN STORE FORTÆLLING

ÅBEN ÆSKEN

Find æsken om hermeneutik i kufferten. Tal kort med eleverne om, hvad det er for en synsvinkel I skal anligge i denne fase, og hvorfor. Elevteksten om hermeneutik findes desuden på KOPIARK 4.

KILDER TIL DEN STORE FORTÆLLING

I denne fase skal eleverne søge viden om, hvad andre har sagt og skrevet om fænomenet TID.

- De skal søge uden for sig selv til videre inspiration for deres egne tanker.

Vi kalder det "at gå i brønden" efter den store fortælling. Brønden øser af en kilde af viden om, hvordan andre mennesker med en anden erfarings-horisont end eleverne har beskrevet TID. Brønden kan etableres fysisk i klasselokalet ved at forme en stor cirkel med et reb, og lægge de tekster, der skal arbejdes med i cirklen. Derefter kan samtalerne foregå rundt om brønden.

TEKSTVALG

Læreren vælger, hvilke og hvor mange tekster, der skal ligge i brønden. Der findes:

- Litterære tekster - KOPIARK 7-15
- Kunstbilleder - KOPIARK 16-18

Tekstvalget bør afhænge af, lærerens planlægning i lektioner og indhold af forløbet samt af lærerens vurdering af elevernes formåen.

Teksterne i brønden belyser forskellige vinkler af fænomenet TID, og de fungerer dermed som en

uddybning eller en udfordring af elevernes egne hverdagsfortællinger.

ØVELSE

1) Eleverne arbejder i tremandsgrupper.

De vælger en tekst i brønden, som de læser og svarer på spørgsmålene under teksten.

Øvrige spørgsmål kunne være:

- Hvad står der om TID på og mellem linjerne i teksten?
- Find en eller to sætninger i teksten som siger noget om TID.
- Hvad siger teksten som helhed om TID?
- Har teksten en morale eller et budskab?

Eller

2) Eleverne arbejder i tremandsgrupper.

De bruger Skt. Benedikts metode KOPIARK 25.

De læser teksten, og reflekterer, som beskrevet på kopiarket over tekstens indhold i relation til fænomenet TID.

AFSLUTNING

Når eleverne har talt om og evt udlagt udvalgte tekster for klassen, spørges: "Hvad kan vi på baggrund af teksterne sige om TID? Er vi nødt til at justere eller tilføje noget til det, vi sagde om tid efter den lille fortælling i første fase?"

HVAD VED VI NU OM TID?

FASE 2 - TID I RELIGIONERNE 7.-9. KLASSE

TEKSTER OM TID I RELGIONERNE

Denne fordybelse i de religiøse perspektiver på TID er målrettet 7.-9. klasse.

På KOPIARK 19-24 findes tekster om forskellige religiøse perspektiver på TID i kristendommen, buddhismen og i islam.

Eleverne kan læse teksterne:

1) Når de har arbejdet med de litterære tekster
Hvis teksterne læses her i fase 2, vil de fungere som kilder til forståelse af tidsbegrebet på samme måde som de litterære tekster gør.

eller

2) Efter fase 5, hvor eleverne har udtrykt sig om deres egen forståelse af tid.
Hvis det lægges efter fase fem, vil det fungere som en perspektivering af hele ement.

OPSAMLING

Som det er beskrevet i baggrundstoffet til læreren på s. 20-25, kan man helt overordnet sige, at de monoteistiske religioner - her kristendom og islam - er kendetegnet ved en lineær og fremadskridende tidsforståelse (skabelse - opstandelse/dommedag). For to religioner gælder det, at de ser Gud som evig, dog med den tilføjelse, at kristendommens treenige gud både er tidslig og evig. Buddhismen og de østlige religioner karakteriseres som havende en cirkulær tidsforståelse.

Ser man på religionernes rituelle praksis, og rituel praksis i det hele taget, er den kendetegnet ved, at gentage handlinger - enten hver uge, hvert år, eller hvert menneskeliv. Ritualer har et cirkulært element, der forankrer mennesket i tiden, og ofte søger at åbne til evigheden.

FILOSOFISK SAMTALE

Eleverne opsamler deres viden på KOPIARK 24, og reflekterer derefter over:

- Hvad vil det sige at noget er evigt?
- Hvad kan religionerens blik på TID og EVIGHED betyde for mennesker, der tror på en gud?
- Hvad kan religionerens blik på TID og EVIGHED betyde for mennesker, der ikke tror på en gud?

AFSLUTNING

Når eleverne har talt om og evt udlagt udvalgte tekster for klassen, spørges:
HVAD VED VI NU OM TID?

UNDERVISNINGSFORLØB

FASE 3 - BEGREBSANALYSEN

ÅBEN ÆSKEN

Find æsken om den analytiske filosofi i kufferten. Tal kort med eleverne om, hvad det er for en synsvinkel I skal anligge i denne fase, og hvorfor. Elevteksten om analytisk filosofi findes desuden på KOPIARK 5.

Eleverne har nu 1) koblet sig selv til begrebet og 2) trukket på den kulturelle brønd af tekster og dermed læst sig ind på andres oplevelse af fænomenet TID.

I denne fase, skal de gå mere stringent, analytisk og systematisk til værks:

- Kan vi tale om forskellige former for TID?
- Kategorisere tiden - og måske på den måde få et skærpet blik for hvad vi taler om?

OPVARMNINGSØVELSE

I æsken til FASE 3 ligger den en stak ispinde med ord på. Alle eleverne får en ispind med et ord. Halvdelen står der TID på og den anden halvdel står der andre ord (KOPIARK 25).

- Eleverne går rundt imellem hinanden.
- Når læreren siger TID, skal eleverne stille sig overfor hinanden to og to - en med ordet TID og en med et andet ord.
- Eleverne hilser pænt på hinanden og herefter taler de om, hvilken betydning der kan opstå, hvis de sætter ordene på deres to ispinde sammen.
- Læreren siger FORTID, samtalen afrundes og eleverne bytter ispind. siger pænt 'Tak for snakken', hvorefter de går videre rundt mellem hinanden.
- Læreren siger TID, og de finder en ny partner.

Øvelsen holdes igang så længe eleverne kan holde koncentrationen - eller i ca. 10 min.

BEGREBSANALYSE (KOPIARK 25)

Begrebsanalysen kan foregå på forskellige måder. Det centrale er, at de tanker klassen sammen gør sig om TID indsamles og behandles mere systematisk. Desuden at der skal argumenteres og præciseres. Vi foreslår her at den analytiske del kommer til at forholde sig til, hvilke forskellige måder vi er i tiden på, hvordan man bruger og oplever tiden på forskellige måder.

Det kan gøres som følger:

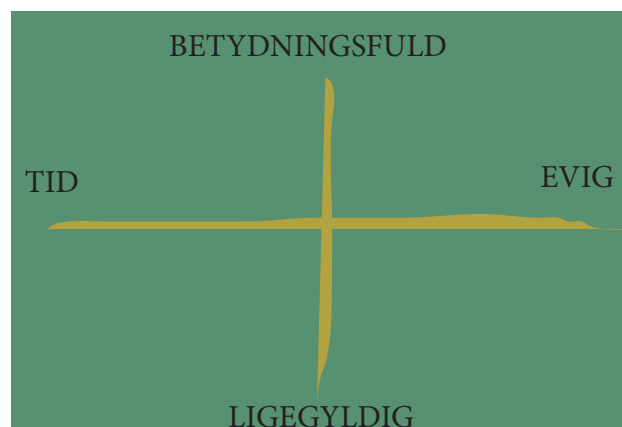
Klassen sidder i rundkreds.

Ispindene med TID lægges til side. Ispindene med de øvrige ord lægges i en bunke.

Der tegnes et koordinatsystem på gulvet: en lodret akse og en vandret akse.

På den vandrette skrives der TID og EVIG

På den lodrette skrives der BETYDNINGSFULD og LIGEGYLDIG.

FASE 3 - BEGREBSANALYSEN

Tal om, hvad de fire ord betyder.

To og to tager eleverne nu ispindende med ord på. De taler om, hvor de kunne placere ordet i koordinatsystemet. Fx: Hvilken forbindelse er der mellem TID og ordet fx *barndom* - måske kommer man frem til, at tidsfornemmelse er ligegyldig i barndommen. Eller måske kommer man frem til, at tidens fremadskriden netop gør, at tiden er betydningsfuld for barndommen.

Ispindene med ord som FRIHED, MENNESKE, MASKINE placeres nu i koordinatsystemet. I den efterfølgende samtale, spørger læreren ind til, hvilke tanker, der ligger til grund for placeringen af ordet netop der.

Alternativt kan nogle af de drøftelse I har haft i

klassen vedr TID kategoriseres i inddelingene: URETS TID, OPLEVET TID, EVIGHED (jvf. s. 21-23)

FIF TIL SAMTALEN

- Tal om det to og to
- Herefter plenum
- Bed om uddybende argumenter – spørg hvorfor?
- Kunne det være anderledes?
- Hvad nu hvis...?
- Hvilken betydning har det for...?

Læreren kan bede en elev om at påtage sig en rolle (et menneske for 100 år siden, en med en bestemt religion eller politisk overbevisning osv.) og argumentere for ordets placering ud fra denne rolle.

CITATER, DER KAN BRUGES VED DEN FILOSOFISKE SAMTALE

Den danske filosof Søren Kierkegaard sagde:

“Af alle latterlige ting forekommer det mig at være det aller latterligste at have travlt.”

Hvad betyder det? Og hvorfor tror I at han sagde det? Hvorfor har nogen overhovedet travlt?

Findes TID i sig selv eller er det et menneskeskabt system?

Hvad sætter rammen for tiden? - På hvilken måde kan man tale om tiden som subjektiv og objektiv?

Den danske religionsfilosof Løgstrup sagde:

“Så optagne er vi af at holde os selv oppe, at vi føler, tænker og handler som om vi også selv var vor magt til at være til. Med andre ord: Det står til os at overleve, men det står ikke til os at leve. Den forskel sletter vi. Vor magt til at overleve bunder i vor magt til at leve, bilder vi os ind.”

Hvad betyder det? Hvad er det man har magt over og hvad har man ikke magt over i forbindelse med tid? Hvad er det mennesket bilder sig ind, ifølge Løgstrup? Har det noget med timelighed og evighed at gøre? Hvordan?

Hvordan tror du tiden opfattes i forskellige religioner?

Hvordan kan man tale om tiden som lineær eller cirkulær?

Hver fase slutter med at klassen, skal formulere en sætning om fænomenet TID:
HVAD VED VI NU OM TID?

UNDERVISNINGSFORLØB

FASE 4 - BESØG TANKERUMMET

Her inviteres klasserne på besøg i et særligt indrettet TANKERUM. Dette aftales med skoletjenesten.

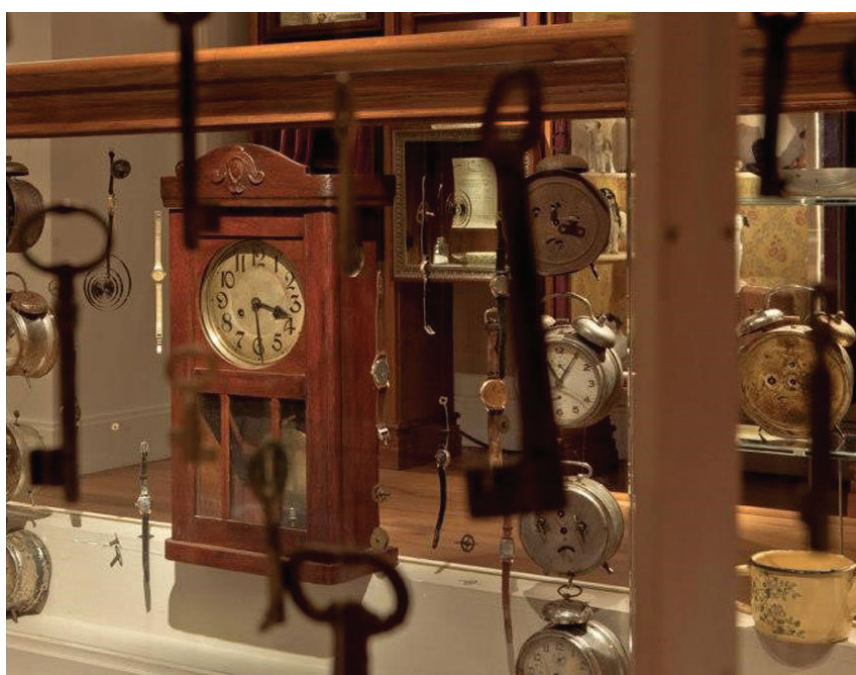
BESØGET I TANKERUMMET

Varighed: 1½ time

Tilgang: Samtale, øvelser og oplevelse

Indhold: Besøget vil bygge oven på, at I har nået indtil nu:

- Vi dykker ned i den religiøse tolkning i TID og EVIGHED
- Vi eksperimenterer med ritualets funktion ud fra en antagelse af, at ritualet
 - 1) foranker mennesket i tiden
 - 2) åbner en sprække ind til evigheden.

FASE 5 - ELEVENES UDTRYK FOR TANKEN

ELEVENS EGET UDTRYK

I denne fase skal I forsøge at danne en helhed ud af alle de forskellige tanker, synsvinkler og tekster I har været omkring i forløbet.

Eleverne startede med en beskrivelse af fænomenet TID i deres egne tidsfortællinger. Som afrunding skal tiden beskrives igen, men denne gang gøres det på baggrund af nye erkendelser og indsamlet viden om TID.

Nedenfor foreslås en række forskellige muligheder for at danne poetiske helhedsbilleder.

NOTESBOGEN

I starten af forløbet blev det foreslået, at eleverne fik en notesbog, hvori de skulle notere vigtige tanker om TID og om det at filosofere. Tag notesbogen frem, og tal forløbet igennem.

TING FORTÆLLER

Lad eleverne vælge to genstande fra filosofikufferten eller fra klasselokalet, som de mener, kan sige noget om TID i deres liv. Klassen går en runde og hører hinanden fortælle om deres genstande.

Herefter vælges en af følgende skriveopgaver: **TANKEBILLEDER** eller **et DIGT OM DET VÆRSTE OG DET BEDSTE VED TID**. I begge øvelser tages der udgangspunkt i de valgte genstande.

TANKEBILLEDE

KOPIARK 27

Et tankebillede er en blanding mellem poesi og filosofi. Et sanseligt billede fortalt i 1. pers ental.

- Start med to minutters stilleskrivning: Alle sætter blyanten på papiret og skriver uafbrudt om de valgte genstande og tid. Blyanten må ikke gå i stå. Hvis man ikke ved hvad man skal skrive, så kan man skrive det - eller gentage den sætning man skrev før indtil man kommer på noget nyt.
- Efter de to minutter skal hver enkelt elev understrege de sætninger eller ord, som kan bruges i deres tanke billede.

Tankebilledet skal fylde cirka 15 linjer.

DET VÆRSTE OG DET BEDSTE

KOPIARK 28

Med udgangspunkt i samtalen om de valgte genstande fra filosofikufferten, skal eleverne skrive et digt om det værste og det bedste ved TID. Der kan også her indledes med stilleskrivning.

HVAD SKAL DIN NYE VIDEN HAVE AF BETYDNING FOR DIT LIV?

Som afrunding på forløbet, kan I fælles i klassen tale om, hvad den nye viden I har erhvervet skal have af betydning fremadrettet?

Vil I bruge tiden sammen anderledes?
Vil I se anderledes på tiden, livet, hianden, evigheden?

BAGGRUNDSSTOF

TIDEN

I artiklen refereres til de tekster, eleverne skal læse i forløbet.

Det fortælles at kirkefaderen Augustin (354-430) engang blev spurgt "Hvad er tid?" Til det svarede han, at så længe ingen stiller ham spørgsmålet, så kender han svaret. Men hvis han skal besvare spørgsmålet til den, der spørger, så kender han ikke svaret!". For på den ene side gør alle mennesker sig erfaring med tids-fænomenet idet det er et uomgængeligt vilkår ved livet. På den anden side, er tidsbegrebet utroligt komplekst, når det foldes ud i dets mange facetter.

URETS TID

Måske hænger vores fascination af det lille barn sammen med barnets evne til at leve i øjeblikket. Barnets evne til at observere, hvile og give udtryk for umiddelbare behov uden skelen til tiden. Langsomt skaber de voksne en rytme omkring barnet: Spise hver 3. time, sove på bestemte tidspunkter og som tiden går bliver tidsrammerne omkring mennesket mere og mere tydelige: Tider til at stå op, tider til at spise mad, tider til børnehave, skole og aktiviteter. Der er sovetider, fritider, juletider, årstider, storhedstider, rekordtider og lukketider! Vi inddeler tiden og taler om den i fortid, nutid og fremtid.

Også gennem historien kan man observere menneskets behov for tidsmåling og tidsinddeling. Uret har siden solurets opfindelse og til

det mere detaljerede sekund-ur været tegn på menneskets behov for at holde styr på sig selv i tiden. Tænk på Robinson Kruses ønske om at skelne den ene dag fra den anden, eller en fanges forvirrede sind, når tider og dage løber ud i hinanden uden at man ved, om der er gået 10 timer eller 10 dage.

Uden opdeling af tiden flyder alting ind og ud af hinanden. Menneskets mulighed for at lave aftaler med hinanden, og færdes i livet er tilsyneladende afhængig af strukturer i tiden. Men opdelingen og målingen af tiden har for- sider og bagsider. Bagsiden handler om tidsop- timering. Denne bliver fx beskrevet af forfatter Michael Ende i hans fortælling om Momo og tidsrøverne. Her går tidsinddelingen og målin- gen amok, og tidstyverne tager muligheden for at dvæle og fortabe sig i nuet fra menneskene. Eller som Benny Andersen udtrykker det i digtet "tiden": Man vil gerne udnytte tiden, men den blir væk hele tiden".

DEN OPLEVEDE TID

Men selv om urets viser fortæller, at den objek- tive tid går, er menneskets tidsoplevelse ikke altid lineær. Tiden kan føles som om den står stille, eller iler afsted. Vores bevidsthed synes at fæstne sig ved særlige begivenheder, og disse kommer til at udgøre vores erindring om den tid, der er gået. Vi husker ikke i minutter og i timer, men i begivenheder og vigtige øjeblikke.

I sit digt om sommerferietiden skriver poeten Piet Hein om nuet som en "væretid", hvor man lade sig falde ned i et hul i tiden. Og ligeledes skriver trubaduren og sangeren Kim Larsen om tiden, der står stille når stjerne tælles og tankerne får vinger. Begge digtere giver poetiske billeder af den oplevede tid.

ØJEBLIKKET - EN ÅBNING I TIDEN

Filosoffen Søren Kierkegaard (1813-1855) beskriver sin oplevelse af, at tiden er gået i stå, og menneskets vigtigste mulighed er at kunne reflektere over sig selv i tiden. For ved denne refleksion forstår mennesket, at det er noget mere end et tidsligt væsen. Det udtrykker han ved at sige, at mennesket er en syntese af TID og EVIGHED, der mødes i ØJEBLIKKET.

Øjeblikket beskrives som der, "hvor tiden og evigheden berører hinanden... hvor tiden bes- tandigt afskærer evigheden og evigheden bes- tandigt gennemtrænger tiden". Øjeblikket er i Kierkegaardsk forstand derfor ikke bare et øjeblik, men det øjeblik af en særlig kvalitet og guddommeligt nærvær.

Øjeblikket er et tidspunkt, der i kraft af et eller andet er tidløst og har evig gyldighed. Det kan være de øjeblikke hvor mennesket har en følelse af at blive opløst eller oplyst i den anden. For eksempel i et kys eller i en katastrofisk situation, hvor skabelse og tilintetgørelse ligger tæt på hinanden.

TIDEN

Øjeblikkets betydningsfuldhed består blandt andet i en bevidsthed om, at det aldrig kommer tilbage igen. Tiden kan ikke spoles tilbage. Den er irreversibel, dvs. uafvendelig. Dette er omdrejningspunktet i Kierkegaards tanker om, hvorvidt det er muligt at gøre en gentagelse. I sin bog *Gentagelsen* (1843) forsøger hovedpersonen at skabe den samme situation igen og igen i et forsøg på at genskabe et bestemt øjeblik. Det er samme motiv som forfatter Svend Åge Madsen tager op i sin roman *Lad tiden gå* (1986), hvor Professor Jeyde eksperimenterer med at skyde tiden tilbage og ændre på fortiden. Det bliver til en leg med tiden, der får store konsekvenser.

For handlinger i tiden har netop konsekvenser. Konsekvenser for, hvordan fremtiden former sig, minut for minut og sekund for sekund. Teologen Johannes Møllehave har skrevet novellen om det tabte sekund, som han så gerne ville have. Han forestiller sig, at sekundet vil være afgørende for ham. Teksten omhandler både tidsstyring, fortabelsen i nuet og det, at handlinger og øjeblikke ikke kan gøres om.

TID OG EVIGHED

Det er karakteristisk for flere af de store verdensreligioner, at de taler om et gudsrige hinsides den verden, vi kender. Dette gudsrige er kendetegnet ved en anderledeshed, og ofte også ved at ligge uden for tiden. I kristendommen beskrives gudsriget som evighedsens sted. Et sted uden dag og nat, uden tid og mål, uden rum og rammer.

Opfattelsen er, at mennesket kommer fra evigheden (skabelsen) og skal tilbage til evigheden (opstandelsen) og i det dennesidige og jordiske liv, lever mennesket i en tidslig og rumlig univers karakteriseret ved strukturer, skel og grænser, der gør menneskelivet muligt.

I et af de fire evangelier, Johannesevangeliet, starter forfatteren med en meget berømt prolog:

I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud. Han var i begyndelsen hos Gud. Alt blev til ved ham, og uden ham blev intet til af det, som er [...]

Og Ordet blev kød og tog bolig iblandt os, og vi så hans herlighed, en herlighed, som den Enbårne har den fra Faderen, fuld af nåde og sandhed. Johannes vidner om ham og råber: »Det var om ham, jeg sagde: Han, som kommer efter mig, har været der forud for mig, for han var til før mig.« [...]

På den ene side fortæller teksten om en begyndelse, altså en tidslig markør, og at Ordet (Logos), ved hvem alt er blevet til, var med fra begyndelsen.

I det næste afsnit fortælles der at Ordet blev kød, og tog bolig iblandt menneskene. Ordet er et billede på Jesus, der har identitet med Gud. Her ville man teologisk set sige, at Kristus (den salvede) på en gang er helt menneske og helt gud.

Teksten giver et billede af, at Gud ifølge kristendommen er placeret i og uden for tiden: Gud er for det første uden for tiden, idet Gud har været der ved altings begyndelse. For det andet er Gud i tiden i kraft af, at Logos (Ordet) / Jesus blev menneske, hvilket betyder, at guddommen har oplevet verden fra et tidsligt, menneskeligt og sanseligt perspektiv! Menneskets oplevelse af det guddommelige kan altså både være som noget, der griber ind i og er til stede i tiden, eller som noget, der er altings grundlag uden for tiden - en oplevelse af, at der fra den tidslige verden er sprækker ind til evigheden.

SPRÆKKER TIL EVIGHEDEN

Flere nutidige filosoffer, bl.a. danske Dorthe Jørgensen tolker den menneskelige erfaring og de bibelske tekster sådan, at verden er flerdimensional, og derfor kan mennesker i det jordiske liv, kan opleve sprækker ind til en mer-betydning, der fx. kaldes for evighed. Men disse erfaringer opstår kun i glimt, ikke som en vedvarende tilstand.

En af de i folkekirkens meste brugte Paulus-tekster, tolkes ofte i retningen af denne erfaring. Disciplen Paulus skrev således i sit første korintherbrev (1. kor 13,12)

Endnu ser vi i et spejl, i en gåde, men da skal vi se ansigt til ansigt. Nu erkender jeg stykkevis, men da skal jeg kende fuldt ud, ligesom jeg selv er kendt fuldt ud.

Teksten peger på et NU og et DA. Nuet er indfældet i tiden. Da'et er ved tidernes ende. Samtidig siger teksten, at mennesket i nuet erkender i brudstykker. Mennesket ser verden lidt uklart som i et spejl eller i en gåde, men ved tidernes ende vil mennesket se klart.

Samme korintherbrev siger noget om det at blive formet som menneske gennem tiden:

Da jeg var barn, tænkte jeg som et barn, talte jeg som et barn. Men da jeg blev voksen, aflagde jeg det barnlige.

Teksten peger på, at selvom tiden sætter en grænse for menneskets erkendelse - og at vi dermed kun ser i et spejl, i en gåde - giver tidens fremadskriden mennesket mulighed for at vokse og forandres, sanse mere og se verden åbne sig. Verdens dimensioner er tid og rum, og disse har sine begrænsninger. Der er sat skel, som er et vilkår ved menneskelivet. Men inden for tidens og rummets grænser er verden stor og vidunderlig og fuld af plads og mulighed for at vokse og blive klogere. Stykke for stykke. Og forventningen i teksten er, at mennesket en dag i evigheden, skal "kende", dvs. forstå og sanse og mærke og vide og fornemme alt fuldt ud.

Således kan man udlægge tiden som en bevidsthedsrejse med begrænsning. Ved tidernes ende opløses grænserne, og i kristen tænkning forestiller man sig, at dét vil føles som en evighed!

TID I FORSKELLIGE RELIGIONER

Der er forskel på, hvordan tiden opfattes alt afhængig af, hvor på kloden man befinder sig. Ifølge religionsforskeren Jørgen Podemann Sørensen er den vestlige kultur præget af en lineær tidsopfattelse, mens en lang række andre kulturer har en cyklisk opfattelse af tiden. Her er hvert eneste år et billede på det andet, og man opererer ikke med et begreb om historie og historisk bevidsthed, sådan som det kendes fra et vestligt verdenssyn.

DEN LINEÆRE TID

I det gamle Ægypten og det gamle Grækenland havde man ligeledes en opfattelse af, at tiden gik i ring, men med kristendommen blev den lineære tidsopfattelse den dominerende i Europa og Vesten. Det hænger sammen med, at kristendommen opererer med en begyndelse (skabelse), en midte (Inkarnation, dvs. Jesus' fødsel) og en slutning (dommedag). Denne tanke forudsætter en fortid, en nutid og en fremtid.

Man taler typisk om, at alle de tre abrahamitiske/monoteistiske religioner jødedom, kristendom og islam har en lineær tidsopfattelse, idet alle tre religioner opererer med en begyndelse og en afslutning af tiden. Ifølge Bibelen indtræffer dommedag, når Jesus vender tilbage til jorden for at "dømme levende og døde". Hvornår dette sker er uvist: *"Den dag eller time er der ingen, der kender, hverken englene i himlene eller Sønnen, men alene*

Faderen", siger Jesus et sted (Matthæusevangeliet 24,36).

I dag findes der forskelligartede opfattelser af dommedag blandt teologer. De fleste fastholder, at der vil finde en dom sted, men mange præster taler om, at dommen er en tilgivelse og at den ikke kan tidsfæstes.

Også inden for islam opereres der med tanken om dommedag. Men heller ikke i Koranen er der nogen tidsangivelse af, hvornår dommedag indtræffer. Dommedag forbindes med noget, der ligger uden for tid og rum, men hvor alle mennesker vil blive dømt af Gud. På den måde minder de to religioners syn på dommedag meget om hinanden, om end der inden for og på tværs af de to religioner kan være meget forskellige fortolkninger af, hvad dommedag præcist er.

DEN CYKLISKE TID

I de østlige religioner buddhisme og hinduisme opereres der med en en cyklisk tidsopfattelse. Et illustrativt billede af denne tidsopfattelse findes bl.a. i det buddhistiske livshjul, samsara, der skildrer menneskelivet som en cyklus af genfødsler.

Denne evige gentagelse er grundlæggende forbundet med lidelse, og en af de centrale læresætninger i buddhismen lyder at "Alt er lidelse". Menneskets højeste stræben er følgelig at forsøge at slippe ud af de evige genfødsler i samsaras hjul, hvilket sker når man opnår oplysningen - den åndelige tilstand som Buddha ifølge legenderne opnåede gennem meditation og en bestemt livsførelse.

DEN RITUELLE TID

Selv om der altså overordnet set er en opfattelse af tiden som lineær i jødedom, kristendom og islam, så præger gentagelsen og det cykliske på mange måder også disse religioner.

Det skyldes, at alle religioner har ritualer, som er med til at inddele tiden. Der er ritualer på særlige tidspunkter af året, og der er ritualer på særlige tidspunkter i livet. Ritualerne er med til at understrege tidens gang ved at forankre særlige begivenheder i tiden.

Ritualer er forbundet med gentagelser, men også altid med en ny begyndelse. Når der holdes nadver i folkekirken og den deltagende har indtaget brød og vin, mener man, at vedkommende har fået tilgivelse og oprejsning og dermed så at sige kan begynde på en frisk. Det gælder for mange ritualer, eksempelvis også for rituel afvaskning og bøn i islam. Helt generelt kan ritualer siges at fornye eller bevare den kendte verdens orden.

Ritualer inddeler ikke bare tiden - de kan også siges at forene forskellige tider. Religionsforskeren Mircea Eliade inddeler tiden i to forskellige kategorier: profan og hellig tid. Den profane tid er den almindelige, hverdagslige tid, mens den hellige tid er de festlige højdepunkter, som er tilbagevendende. I skæringsfeltet mellem den hellige og profane tid ligger de kultiske højtider, hvor mennesket tolker tilværelsen religiøst. Det kan fx være påsken, ramadanen eller forskellige gudefejringer i indiske religioner, der er forbundet med en religiøs oplevelse og tilværelsestolkning.

Cyklisk TID i buddhismen:

Billedet viser livshjulet, der skildrer forskellige verdener, som man kan genfødes indenfor: gudeverdenen, halvgudernes verden, menneskers verden og helvede. Livshjulet følger loven om karma - læren om individets handlinger, der betinger den næste genfødsel. Billedet ovenfor viser et nærbillede af de to inderste cirkler i livshjulet. Den inderste cirkel viser en hane, en slange og en gris, som symboliserer hhv. begær, vrede og uvidenhed - som er årsagerne til al lidelse. I den næste cirkel kan man se mennesker, der er på vej nedad mod en dårlig genfødsel og andre skikkelser på vej den modsatte vej.

Skulptur "Satellite" af Gudrun Steen Andersen: "I et syvmilespring synes Satellite at have hævet sig op over verdens vrimmel - måske for at kunne danne sig et overblik over eller finde et mønster i det liv, der udspiller sig i jordhøjde?"

AT FILOSOFERE

At filosofere er en måde at komme til en forståelse af verden og sig selv. Gennem den filosofiske samtale overvejes eksistentielle og etiske begreber som det evige og det timelige, mig selv og den anden, frihed og ansvar.

Filosofien er oldgammel og har sin oprindelse i antikkens Grækenland. Siden dengang, har den udviklet sig sideløbende og i med- og modspil til det omgivende samfund. Forskellige filosofiske retninger er opstået og har positioneret sig i forhold til hinanden. De har stillet spørgsmål som:

- Hvad betyder sanserne for erkendelsen?
- Hvilke rolle spiller menneskelige erfaringer for filosofien?
- Hvordan kan begreber analyseres?
- Hvilke kilder skal inddrages i filosofien?
- Hvilken systematik skal man bruge, hvis filosofien ikke blot skal blive til en lommefilosofien?

I skolen indgår filosofi i fagplanerne for faget kristendomskundskab i kundskabsområdet livsfilosofi og etik. Foruden dette fag, hvor eleverne skal forholde sig til grundlæggende tilværelsesspørgsmål og den religiøse dimension, så er filosofi også en særlig tilgang til sproget og verden, som rummer et stort potentiale for erkendelse af begreber og stofområder i og på tværs af skolens fag.

FEM FILOSOFISKE INDFALDSVINKLER

Filosofi består i vedholdende at stille undrende spørgsmål og forsøge at få et nuanceret billede af et fænomen. Det kræver, at man kommer godt rundt om fænomenet, og i dette materiale foreslås, at man gør det ved at vælge forskellige filosofiske indgangsvinkler. Det kan gøres både enkelt og mere komplekst. Indfaldsvinklerne beskrives på de følgende sider, og grundlæggende kan man sige, at de går ud på at den filosofiske samtale kommer i dybden med både undren, analyse og udtryk for nye erkendelser:

- Observation og beskrivelse
- Perspektiveringer
- Analyse
- Modsigelse og kritik
- Perspektivering og evaluering af fænomenet ifht eget liv.

Indfaldsvinklerne er her inspireret af den tyske filosofididaktiker Ekkehard Martens, og er ment som en hjælp til at komme helskindet igennem en filosofisk samtale. Men desuden, er de fem forskellige måder at tilgå verden og fænomenerne på. I dette tilfælde er det med til at belyse et fænomen eller begreb fra flere forskellige synsvinkler. Ideen er, at eleverne bliver fortrolige med disse tilgange, så de bliver i stand til selv at indlede og føre filosofisk samtaler om andre begreber.

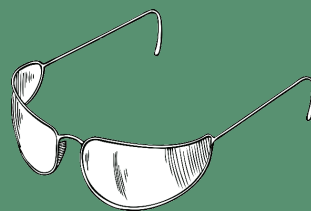
FILOSOFFEN SOM NARRATIV I FORLØBET

I det følgende og i materialet til eleverne, har vi valgt at inddrage historiske personer bag de store filosofiske retninger i europæisk filosofihistorie. Det sker ikke med henblik på at gøre eleverne til fagfilosoffer, men for at bruge den historisk forankrede filosof til at understrege den filosofiske dimensions dybde og relevans i samfundet: Tænk engang, at man kan bruge et helt liv på at filosofere over fænomener og begreber!

ALT DET VI TAGER FOR GIVET SLØRER BLIKKET - FÆNOMENOLOGIEN FORDRER AT BRILLEGLASSENE PUDSES!

Den fænomenologiske tilgang sigter mod at skærpe elevens evne til at iagttage samt beskrive deres umiddelbare iagttagelser. Den fordrer et skærpet blik på den hverdag, som kan virke kendt og selvfølgelig. Når eleverne arbejder fænomenologisk tager de udgangspunkt i egne erfaringer og sansninger, og over sig i at beskrive disse så umiddelbart som muligt. I den fænomenologiske tilgang er man opmærksom på, hvordan et værk eller et begreb er, frem for hvad det forestiller. Der er tale om at beskrive det allerede eksisterende frem for at skulle afsløre en skjult betydning.

Fænomenologien er en retning inden for moderne filosofi.
Den opstod i 1900 tallet, som reaktion på bl.a. positivismens videnskabssyn.

Den tyske filosof Edmund Husserl (1859-1938) ønskede at sætte parentes om fordomme og forudfattede meninger. Han forsøgte herved at komme bag om fortolkningen og herved finde grundlaget for al hverdags, videnskabelig og filosofisk erkendelse. Derfor kan fænomenologien kaldes en erfaringsfilosofi; det handler om de konkrete erfaringer mennesker gør sig i verden. Husserl kalder dette for livsverdenen (din egen erfaring af verden) og mener at erfaringen af mig selv i verden er grundlaget for alle andre erfaringer (og bør være grundlaget for alle andre videnskaber).

Til dagligt tager mennesket sin livsverden for givet og man er fortrolig med at begå sig i den. For det meste lægger man ikke mærke til at livsverdenen er fyldt med mening og betydning. Denne tavse mening eller betydning er det, som i gennem en fænomenologisk beskrivelse er muligt at få øje på. Husserl vil undersøge livsverdenen, som videnskabens tavse grund og han vil tage udgangspunkt i levede erfaringer.

En af de bærende ideer inden for fænomenologien er, at mennesket altid er intentionelt - rettet mod noget – altså; mennesket oplever altid noget som værende noget bestemt: En smuk udsigt, en gammel mand osv. Derfor mener han, at der er en enhed mellem den der ser og det der ses på, hvilket ophæver opdelingen mellem menneske og verden. Det betyder for ham, at verden på forhånd har en betydning i menneskets bevidsthed.

Fænomenologien er for Husserl et forsøg på at gå til sagen selv – dvs. at måden hvorpå noget viser sig må beskrives inden det kan indgå i alverdens systemer. Fænomenologien er på den måde et modsvar til positivismens videnskabssyn og til spekulative metafysiske strømninger, som ifølge Husserl netop bygger på fordomme om erfaringens natur snarere end på erfaringen selv.

Kodeord: Erfaring, Intention, Til sagen selv, Livsverden

HERMENEUTIK

- NÅR ENS EGEN FORTOLKNING UDFORDRES AF KULTURENS TEKSTER

Den hermeneutiske tilgang sigter mod at gøre eleverne bevidste om deres forskellige tolkninger og forståelser af samtalens tema og at lære dem at forstå, at der er tale om 'fortolkninger'. Derudover sigter metoden til at gøre eleverne bevidste om andre fortolkninger af temaet, dels for at udvide og kvalificere deres egen forståelse, og dels for at give dem en fornemmelse af temaets nuancer og de forskellige perspektiver herpå. Oprindeligt blev den hermeneutiske metode udviklet med henblik på fortolkning af tekster. Det handlede om at forstå Bibelen og nogle klassiske antikke tekster med et særligt sandhedsindhold. Det var dette sandhedsindhold det handlede om at nå frem til. Metoden var at gå fra del til helhed til del til helhed: dvs. fra den enkeltes bevidsthed til det almene; fra den enkelte til verden; eller fra den lille fortælling til den store. Dette princip kaldes for den hermeneutiske cirkel.

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834) var tysk præst og filosof fra Berlin. Han opdagede individet. Det kan lyde skørt, men inden Schleiermacher forestillede man sig ikke at det enkelte menneske havde nogen indflydelse på forståelsen af fx en tekst. Schleiermacher fremhævede det enkelte menneskes særpræg og understregede betydningen heraf når mennesker taler eller udtrykker sig på anden vis.

Den tyske filosof Hans-Georg Gadamer (1900-2002) kritiserede i sit hovedværk *Sandhed og metode* (1960) den filosofiske hermeneutik for at være for snæver og metode fikseret. Det hermeneutiske princippet er, at man må forstå delene ud fra helheden. Han understreger, at dette ikke bare er en metodisk grundregel, men også et grundtræk ved det at leve som menneske: Vi forstår delene ud fra helheden! Idealet om objektivitet og fordomsfrihed er for Gadamer en blindgyde. Kun hvis man på forhånd har interesse for den sag en given tekst udtrykker, vil man være i stand til at forstå den.

Fordomme eller forforståelser skal altså ikke forstås negativt, men som det jeg ved om en sag før jeg evt. bliver klogere. Hvert enkelt menneske befinder sig inden for en fortolkningshorisont, som bestemmer, hvilke spørgsmål han eller hun kan stille og hvilke tanker han eller hun kan gøre sig om verden. Forståelse er ikke en proces, hvor man forsøger at skabe en ny objektiv mening løsrevet fra teksten, men ideelt set sker der en horisontsammensmeltning mellem to forståelseshorisonter: læseren og teksten. Det er i horisontsammensmeltningen, at vi udvider vores horisont.

Paul Ricoeur (1913-2005) var fransk filosof, der i udgangspunktet var fænomenolog, men forskød metoden til en fænomenologisk hermeneutik. Hans tanke var, at det liv mennesker taler om ikke umiddelbart giver mening, men kræver en fortolkning. Når man læser myter, litteratur, film, kunst mm. er det egentligt for at forskyde virkeligheden, for indirekte at kunne forholde sig til eget liv. Ricoeur peger på, at mennesker ikke kan stå i et direkte forhold til sig selv, og derfor er vi afhængige af disse kulturelle omveje for at komme til erkendelse.

Kodeord: Den hermeneutiske cirkel, Fordomme, Fortolkningshorisont, Horisontsammensmeltning, Kulturelle omveje

ANALYTISK FILOSOFI

- AFKLARING AF BEGREBER OG ARGUMENTER

Den analytiske tilgang sigter mod at træne eleverne i at finde frem til samt at 'afprøve' de begreber og argumenter, der er centrale i forhold til det valgte begreb. Målet med den er at fokusere på det begreb, som den filosofiske samtale udkrystalliserer sig i. Den analytiske tilgang er essentiel, simpelthen fordi det ikke ville være muligt at have nogen samtale eller argumentere for sine synspunkter, hvis ikke man har en temmelig præcis og fælles forståelse af de begreber, der bruges i samtalen.

Analyse handler om at opdele eller opløse (modsat syntese, som handler om at sammenholde). Filosofer helt tilbage til antikken har eksempelvis spurgt: Hvad er godhed? og på den måde analyseret grundlæggende begreber. Men det er først i det 20. Århundrede, at metoden er blevet beskrevet nærmere.

Vigtige filosoffer inden for den analytiske filosofi er: Bertrand Arthur William Russell (1872-1970), Ludwig Josef Johann Wittgenstein (1889-1951), George Edward Moore (1873-1958).

Den analytiske filosofi tager afstand fra metafysik og har derimod en empiristisk grundholdning. En empirisk grundholdning vil sige, at gå ud fra det som erfares. Fx ved vi at solen står op igen i morgen fordi vi ikke har erfaret

andet. De filosofiske problemer må analytisk betragtes stykkevis og uden blik for helheden. I en analyse af et problem er målet, at formulere udsagnet så præcist og enkelt som mu-

ligt, dog så meningen eller betydningen fortsat er den samme.

Analytiske sandheder over for syntetiske sandheder har siden filosofen Immanuel Kant (1724-1804) været en central sondring i erkendelsesteorien.

En analytisk sandhed lægger ikke noget til: "Alle ungarle er ugifte". Det giver sig selv, at sætningen er sand, da ugift ligger i ordet ungkarl. En syntese lægger derimod noget til og kan derfor modsiges, fx: "Alle ungarle er lykkelige". Lykkelig ligger ikke i ordet ungkarl. Den syntetiske sætning er ikke en direkte selvmodsigelse, men den kan benægtes. Hermed påpeger Kant at analytiske domme er absolut sikre sandheder. For syntetiske domme er der ikke nogen garanti – de kan både være sande og falske. Det er et hovedpunkt for Kant, at mens analytiske sandheder nødvendigvis er sande, så er der helt nødvendige sandheder, som ikke er analytiske. Dette benægtes af den empiriske tradition.

Kodeord: Emperi, Argument, Dom

DIALEKTISK FILOSOFI

- NÅR MAN INDTAGER DET MODSATE SYNSPUNKT

Den dialektiske tilgang skærper elevernes kritiske tænkning. I samtalen møder de modsatrettede holdninger, paradokser og dilemmaer som de må forholde sig til. Eleverne trænes på den måde i at skifte perspektiv og få et mere nuanceret blik på det der samtales om.

Dialektik kommer af det græske ord *dialegesthai*, som betyder, at føre en samtale. Dialektisk filosofi handler om erkendelse igennem en særlig metode: En udveksling af tesar (påstande) og antiteser (modpåstande) som i bedste fald slutter i en syntese, som sammenvæver påstande, hvilket skaber erkendelse.

Hos den græske filosof Platon handlede dialektikken om dialogen som må bevæge sig imellem spørgsmål og svar og nedbryde og overskride modstridende argumenter for til sidst at nå frem til og erkende sandheden (ideerne). For sofisterne, som Platon var i strid med, handlede det om at få ret uanset, hvad argumentet var. Her blev det altså et spil om ord og ikke en oprigtig nysgerrighed på at blive klogere, der var den drivende kraft.

For Hegel er dialektikken ikke kun en discussionsform eller metode, men et træk ved virkeligheden selv. Eksempelvis udvikler verdens-

historien sig, ifølge Hegel, dialektisk. Simple og modsætningsfyldte samfundsformer afløses med tiden af mere komplekse og, i sidste ende, mere harmoniske samfundsformer. Skemaet tese-antitese-syntese passer til dels på Hegels dialektik, men blev ikke benyttet af ham selv.

Kodeord: Tese, Antitese, Syntese

ÆSTETIK OG FILOSOFI - SANSNING, UDTRYK OG TANKE

Den sidste af de fem filosofiske tilgange i projektet er på mange måder en tilbagevenden til fænomenologien. Det handler her om æstetisk tænkning og æstetiske udtryk.

I den første og fænomenologiske fase arbejder eleverne med iagttagelse og beskrivelse af fænomenet TID. I denne afsluttende fase, handler det frem for beskrivelse om at give sansning og filosofiske erkendelser et æstetisk udtryk. Den filosofiske æstetik insisterer på at erkendelser og filosofiske sandheder ikke kan udtrykkes fyldestgørende i et logisk, argumenterende sprog, men i lige så høj grad skal indfange sansninger, anelser og fornemmelser. Det er disse uklare og betydningsfulde tanker, som eleverne i denne fase skal arbejde med i et æstetisk udtryk, der både er sanseligt beskrivende og filosofisk reflekterende.

Den danske filosofi og idehistoriker Dorthe Jørgensen (1959-) er optaget af den tænkning, der vægter helheder frem for modsætninger. Det er en æstetisk tænkning, der insisterer på, at man i samtalen skal løfte sig op, og se kompleksiteten og paradokset frem for at bygge argumenter op om et enten/eller.

Ifølge Dorthe Jørgensen, fremtræder verden både i materialitet og i merbetydning - den er flerdimensionel og må erfares som sådan. Den æstetiske tilgang, er fornemmende, følede og anende og er grundlæggende for mennesket. Men hun kritiserer dagens samfund for, at det er materialiteten, måltænkningen og de faste formuleringer, der vægtes.

Derfor taler hun om uklar tænkning, om følelser, anelser og fornemmelser som legitime adgange

til filosofiske tænkning. For i de erfainger som mennesker gør sig i verden, er det uklare og det komplekse til stede, og det kan være en dyb kilde til undren og nysgerrighed og essentiel viden om menneskelivet.

Denne uklare viden lader sig dog ofte heller ikke udtrykke i eller formulere præcist i et logisk argumenterende sprog.

Her er det kunstens poetiske sprog, der i digtning, musik, billedkunst mv. præcist, sanseligt og erkendt kan udtrykke komplekse og dybt filosofiske tanker.

I den filosofiske æstetik ses kroppen som et tænkende hoved, der formår at trække på såvel filosofisk visdom som kunstnerisk sansning.

Kodeord: Fornemmelse, Anelse, Udtryk

Meret Oppenheim: Object, 1936

DEN FILOSOFISKE SAMTALE I SKOLEN

Foruden alle de 5 filosofiske tilgange, der nævnes på de foregående sider, er spørgsmålet og den fælles undren afgørende for at filosofere sammen med andre - såvel børn som voksne. Herunder reflekteres over, hvad et godt spørgsmål er.

DET GODE SPØRGSMÅL

At stille spørgsmål er uløseligt forbundet med det at være menneske. Vi stiller spørgsmål til vores egen eksistens og finder frem til svar, som så igen udløser nye spørgsmål. En dialektik, der udvikler os og gør os klogere, og som gør spørgsmål til et vigtigt didaktisk redskab. Men hvad er et godt filosofisk spørgsmål?

Det hurtige svar er, at man ikke må kunne svare ja eller nej til et filosofisk spørgsmål. Men det er ikke et fyldestgørende svar, for nogle spørgsmål kan man godt svare ja eller nej til for derefter at begrunde sit svar og dermed lukke op for en filosofisk samtale. 'Hvor ligger Tønder?' er ikke et filosofisk spørgsmål, hvor imod 'kan du bedst lide katte eller hunde?' godt kan åbne for en filosofisk samtale.

De spørgsmål, som bringes i spil i den filosofiske samtale har derimod til hensigt at skabe rum for nye og ukendte indsigter i relation til et udvalgt fænomen.

MOD TIL AT STILLE SPØRGSMÅL

Man kan opleve, at det filosofiske spørgsmål kan gøre en usikker, fordi de åbner op for alt det, vi ikke ved, og for det, der ikke findes ét svar på. Det kan kræve mod at konfrontere denne usikkerhed, men det er nødvendigt for at turde stille spørgsmål, der retter sig mod det, man ikke ved, og sågar det, man ikke ved, at man ikke ved! Spørgsmål, der lægger op til undren og kreativ-

itet, og som således baner vejen for et skabende undringsfællesskab.

LÆREREN SOM FACILITATOR

At stille disse spørgsmål samt at gå ind på præmissen om ikke at søge eet men mange svar, fordrer, at spørgsmålene udspringer af en oprigtig undren. Det kræver, at eleverne og underviseren som facilitator tør bringe sig selv og sine synspunkter i spil og på spil.

Det er en hermeneutisk dyd i den filosofiske samtale, at både facilitator og eleverne har den holdning til samtalen, at de altid kan blive klogere, at spørgehorisonten altid kan udvides, og at det svar, de finder, er betinget af, hvilke spørgsmål de stiller.

Derfor er det vigtigt

- ikke at forholde sig vurderende til det eleverne kommer med, men at følge op og agere "jordemoder", som Sokrates kaldte det. Det betyder, at hvis argumentationen er uklar eller utilstrækkelig, stiller man nye spørgsmål, som skærper argumentationen eller fostrer nye tanker.
- i visse situationer kan det være frugtbart, hvis læreren agerer "djævlens advokat", som kaster synspunkter ind i samtalen, som man ikke nødvendigvis selv kan stå inde for.

ANVENDT LITTERATUR

Berthelsen, Jens Thodberg m.fl.: Religion - en grundbog i livsanskuelser, Gyldendal

Faverholdt, David (Red.): Hvad er tid? - en filosofisk diskussion, Gyldendal, 1999

Groth, Lærke og Dorete Kallesøe: Lommefilosoffen - håndbog i filosofi med børn, Filosofipatruljen 2016.

Jönsson, Bodil: Ti tanker om tid - til dig der har alt - undtagen tid, Rosinante, 1999

Jørgensen, Henrik Vestergaard: *Filosofi med børn*, i tidsskriftet Religionslæreren nr. 2, 2018

Møller-Kristensen, Frede: Karma i Den Store Danske, Gyldendal Hentet 20. december 2018 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=104418>

Ringsmose, Karen og Funch, Camilla: Samtalerum - eksistensamtaler for voksne i folkekirken, Ekistensen, 2017

Sørensen, Jørgen Podemann: Komparativ religionshistorie, Janua Religionum 2, 2006.

Uggerhøj, Ulrik: TID, Tænkepause 17, Aarhus Universitet, 2014

www.rumforundren.dk
www.filosofipatruljen.dk

http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Religion_og_mystik/Indiske_religioner/karma

KOPIARK

Om at tænke filosofisk

Du går i en skov, bukker dig ned og samler en sten op.

Du kigger på den. Undrer dig over, hvor den kommer fra, hvilken rejse den har været på. Måske tager du den med hjem, og finder ud af, hvad den er lavet af, hvordan den er formet, og hvor mange år den mon har været til i verden.

Du bærer stenen i din lomme, og en dag fortæller du en ven om dit fund. Sammen stiller I spørgsmål til, hvordan verden egentligt er formet, og hvordan man kan forestille sig at forskellige mennesker, har haft stenen i hånden. Hvem var de? Var de som dig? eller helt forskellige fra dig?

Hvad vil det egentligt sige at være menneske? - Et menneske, der holder en sten.

At tænke filosofisk kan gøres på mange måder. En af dem er, når man går og undrer sig over verden, og menneskers måde at leve i verden på. At filosofere er en måde at komme til en forståelse af verden og sig selv på. Man kan føre filosofiske samtaler med sig selv og med andre. På den måde undrer man sig sammen. Man leder ikke efter ét bestemt svar, men prøver hele tiden at komme nærmere og nærmere til en fælles sandhed. Måske bliver samtalen aldrig færdig, fordi man hele tiden kan spørge videre ind til de ting man undrer sig over.

FORMÅLET MED FORLØBET

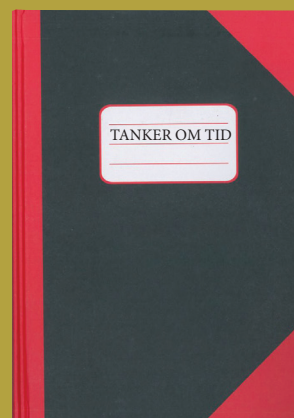
Projektets formål er at I skal øve jer i at filosofere sammen med andre.

I skal tale sammen om fænomenet TID.

Hvad er TID? Hvad betyder TID for dig? Hvad betyder TID for dit liv og for livet på jorden?

I skal øve jer i at beskrive, fortolke, analysere og give udtryk for, hvad I har lært om fænomenet TID.

SKRIV DE LÆRINGSMÅL I BLIVER ENIGE MED JERES LÆRER OM:

NOTESBOG

Find en notesbog, et kladehæfte, eller klips nogle papirer sammen til et fint hæfte.

Skriv dine spørgsmål om TID. Skriv dine noter om, hvad det vil sige at filosofere.

Spørg dine forældre, søskende, bedsteforældre, tanter, onkler, kusiner og fætre om, hvad de kommer til at tænke på, når du siger TID.

Skriv det hele ned i dit hæfte.

Læringsmål (7.-9. klasse)

- I skal kunne føre en filosofisk samtale
- I skal kunne udtrykke jer nuanceret om begrebet TID
- I skal kunne inddrage indholdet i en eller flere af projektets litterære tekster i en filosofisk samtale
- I skal kunne redegøre for kristendommens forståelse af TID og EVIGHED
- I skal kunne formulere jer om, grundspørgsmålet: Hvordan lever jeg bedst mit liv? og perspektivere dette til spørgsmålet om, hvordan i selv er til stede i TIDEN.

Hvis-sætninger

Som indledning til forløbet sættes disse hvis-sætninger op i klassen: på vægge, borde, vinduer. De fungerer som en åbning til samtalen om TID. Sætningerne gør brug af billedsprog. Man kan forsøge at fuldende sætningerne, eller blot forestille sig sætningen som et billede.

Hvis tiden ikke var gået

Hvis nu varer evigt

Hvis altid ikke findes

Hvis du mærker tidens tand

Hvis du længes tilbage

Hvis du falder ned i tiden

Hvis du sluger uret

Hvis det hele starter forfra

Hvis det er sket før

Hvis det aldrig sker igen

Hvis tiden er nu

Hvis sekunderne taler
Hvis latter vinder tid
Hvis nu bor ved havet
Hvis travlhed ikke fandtes
Hvis tiden ikke sneglede sig afsted
Hvis man ingenting skulle nå
Hvis tiden gik i ring
Hvis nuet aldrig kom tilbage
Hvis tiden varer evigt
Hvis tiden kun findes i tankerne
Hvis mennesket sidder fast i tiden
Hvis alting har en tid

Herunder beskrives fem forskellige synsvinkler, man kan bruge i den filosoferende samtale.

AT BESKRIVE VERDEN

1

Fænomenologi er en bestemt måde at undersøge noget på. I fænomenologien handler det om, at blive opmærksom på de erfaringer man gør sig. Hvis man fx undersøger hvad is er, så ville man spørge til erfaringer med is. Har du prøvet at falde på skøjter? Hvordan var det? Har du prøvet at spise en iskold sodavandsis? Har du nogensinde set en istap? osv. Herudfra kan man måske give et svar på, hvad is er? Men fænomenologien handler også om at blive opmærksom på, at is måske ikke alene er det du lige umiddelbart regnede med. Nu hvor du stiller skarpt opdager du måske noget nyt.

LITTERATURENS VIDEN OM VERDEN

2

Hermeneutik er en bestemt måde at forstå, hvad det vil sige, AT forstå. At forstå noget nyt vil sige, at man rykker sig fra sig selv og ud i noget andet og hjem i sig selv igen: Når man læser en tekst eller hører en historie, så kræver det, at man indlever sig i det man hører eller læser (her er man ude af sig selv). Det at man indlever sig kan gøre, at man ændrer sig en smule og det er det, det betyder AT forstå.

AT ANALYSERE ET BEGREB

3

Analytisk filosofi handler om at splitte ting ad i mindre dele, for at se nærmere på de enkelte dele. Hvis man fx spørger: Hvad er et æg? Så kunne man analytisk beskrive hvad et æg består af - fx kalk. Og så kunne man sige at det er rundt og ofte skrøbeligt. Dvs. at man ville blive klogere på selve ægget.

Den analytiske filosofi er blevet kritiseret for, at den kun ser på ægget, og ikke dets funktion - fx at bringe en kylling til verden.

DET MODSATTE SYNSPUNKT

4

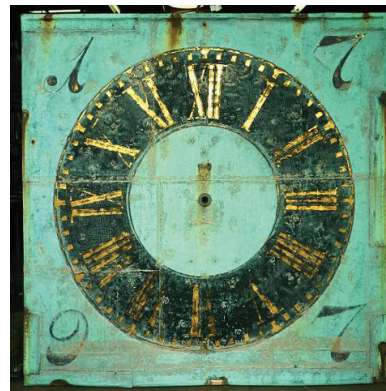
Dialektisk filosofi handler om at forestille sig de modsatte holdninger og forståelser af ting end dem man lige er kommet frem til. Det handler om at øve sig i at kunne se flere perspektiver. Når man diskuterer er det ikke sikkert, at den der modsiger dig har uret - måske kan det modsatte synspunkt på sammen bringe en frugtbar viden med sig. Nogle spørgsmål er der slet ikke noget endeligt svar på.

AT TÆNKE MED SANSER OG HOVED

5

Æstetisk tænkning handler om at forsøge at forme nogle af de tanker, man kun kan ane eller fornemme. Man kan forme tanker i billeder, i digte, i dans eller i ord-billeder. Når man tænker æstetisk tænker man ikke i modsætninger, men i stedet i helheder. Fx kan man forsøge at give udtryk for fortid, nutid og fremtid samlet i et. Eller for lys i mørket, mørke i lyset. I æstetisk tænkning har det man fornemmer eller aner stor betydning, og kan være afsæt for det der filosoferes over.

EN FORTÆLLING OM TID

- ANTAL: 3 personer i en gruppe.
- OPGAVE: I skal fortælle en lille hverdagsfortælling, der handler om hvordan man kan opleve TID. I kan vælge en konkret situation, hvor I har oplevet noget, I synes fortæller om fænomenet TID.

ROLLEFORDELING I GRUPPEN

I skal fordele følgende roller mellem jer.

Rollerne skal overholdes, og det bedste er, hvis I alle prøver alle tre roller.

EN FORTÆLLER

Du laver en lille fortælling fra dit eget liv, der siger noget om, hvad TID er.

Det skal være en helt almindelig hverdagsfortælling - den første, du kommer i tanke om.

Fortællingen skal:

- have en start, en midte og en slutning
- fortælles i nutid
- inddrage dufte, stemninger, beskrivelser af rummet - det hjælper dine lyttere til at leve sig ind i fortællingen.

EN GENFORTÆLLER

Når du har hørt FORTÆLLERENS hverdagsfortælling, skal du genfortælle den, som om det var dig selv, der oplevede den - dvs fortæl i 1. person nutid.

EN FORNEMMER

Mens du lytter til FORTÆLLEREN og til GENFORTÆLLEREN, skal du være opmærksom på, hvilke temaer der er på spil i den lille fortælling. Når GENFORTÆLLEREN er færdig, skal du sige, hvilke temaer, du har lagt mærke til:

- Hvad sagde fortællingen egentlig om TID?
- Sagde GENFORTÆLLEREN præcis det samme, eller var der variationer?

Øv dig i at være præcis og klar i din tale.

NÅR I ALLE HAR FORTALT

Når I alle har givet jeres fortælling, skal I

- Hver især tænker over hvilken af fortællingerne, der mest præcist siger noget om TID (altså ikke nødvendigvis den bedste fortælling, men simpelthen den, der siger mest om TID.)
- Alle i gruppen skal komme med forslag til, hvilken fortælling I mener siger mest om tid. I skal ende med at blive enige og kunne begrunde valget.
- I skal nu øve jer på den valgte fortælling, så ALLE i gruppen er i stand til at fortælle den for hele klassen.

Beskriv for hinanden: Hvordan ser der ud, der hvor fortællingen foregår? Er der varmt eller koldt? Hvordan lugter der? Hvilke farver er der? Hvilke mennesker er til stede?

TIDEN

Benny Andersen fra "Her i reservatet", 1971

Vi har tolv ure i huset
alligevel slår tiden ikke til.
Man går ud i sit køkken
henter kakaomælk til sin spinkle søn
men når man vender tilbage
er han blevet for gammel til kakaomælk
kræver øl, piger og revolution
Man må udnytte tiden, mens man har den
Ens datter kommer hjem fra skole
går ud for at hinke
kommer ind lidt efter
og spør om man vil passe den lille
mens hun og manden går i teatret
og mens de er i teatret
rykker den lille med noget besvær
op i 3. G.
Man må udnytte tiden, mens man har den
Man fotograferer sin hidtil unge hustru
med blodrigt sigøjnertørklæde,
men næppe er billedet fremkaldt
før hun forkynder at det så småt
er hendes tur til at få folkepension
så sagte vågner enken i hende
Man vil gerne udnytte tiden,
men den blir væk hele tiden
hvor blir den af
har den nogensinde været der
har man brugt for megen tid
på at trække tiden ud
Man må benytte tiden i tide
flakke om en tid uden tid og sted
og når tiden er inde
ringe hjem og høre
"De har kaldt 95949392?
Der er ingen abonnent på det nummer"
Klik

Robinson Crusoe

Roman af Daniel Defoe, 1719

Uddrag fra romanen *Robinson Crusoe*, der handler om den unge Robinson, der efter et skibbrud strander på en øde ø.

“Efter at jeg havde været en halv snes dage på øen, faldt det mig ind, at jeg ville miste min tidsregning af mangel på bøger, pen og blæk, og at jeg endog ville være ude af stand til at skelne helligdage fra søgnedage [hverdage].

For at forebygge sligt skar jeg med store bogstaver i en stolpe, jeg rejste på stranden, hvor jeg var landet, og ved en tværpind gjorde til et kors, disse ord:

HER GIK JEG I LAND DEN 30. SEPTEMBER 1659. I siderne af denne stolpe skar jeg dagligt et mærke. Hver syvende dag gjorde jeg dobbelt så lang som de andre, og den første i hver måned dobbelt så lang igen som dette, og på den måde førte jeg nu min kalender, så at jeg stadig havde rede på uge, måned og år.”

Efter et stykke tid sejler Robinson Crusoe ud til skibsvraget. Han sejler på sin hjemmebyggede tømmerflåde. På skibet finder han pen og papir, og han begynder at skrive dagbog over det, han foretager sig de næste mange år på øen.

- Hvorfor begynder Robinson mon at sætte et mærke for hver dag?
- Holder du styr på dine dage? Hvordan? Hvorfor?
- Hvad kan give en lyst til at holde styr på dagene og på tiden?
- Hvad kan give en lyst til ikke at holde styr på dagene og på tiden?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Tiden står stille

Sangtekst af Kim Larsen

Når tiden den står stille
og alting går i stå
så spør min krokodille
hva' tænker du mon på
II: jeg tæller stjernerne :II
til tankerne får vinger
som jeg kan flyve på

Så ser jeg drømmebilleder
som ingen før har set
pagoder på Sri Lanka
og munke i Tibet
II: og piger uden navn :II
går gennem mine tanker
et sted i København

Jeg flyver stille gennem
en lysende tunnel
forsvinde skal vi alle
det siger kun sig selv
II: og hvad der så end sker :II
og hvad de så end siger
så er der ikke mer

- Hvordan opleves det “når tiden går i stå”?
- Kan man på nogen måde sige, at det er muligt, at tiden går i stå?
- Kan mennesket gå i stå i tiden? Forklar.
- Hvad mon man laver, hvis man føler at tiden går i stå?
- Hvad betyder det, at tankerne får vinger?
- Hvad vil det sige, at falde i staver?
- Er det spild af tid at falde i staver?
- Hvad vil det sige at spille noget?
- Kan man undgå at spille tiden?
- Hvad er et øjeblik?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Væretid

Gruk af Piet Hein

Sommerferietiden
er en hviletid og rastetid.
Lad os gøre den tillige til
en såre tiltrængt læretid
i at ikke gøre tiden
til en ventetid og en hastetid
men til det den var
ved skabelsens begyndelse:
En væretid

- Hvilke tider nævnes i digtet?
- Kan man selv bestemme, hvad man gør tiden til?
- Hvem bestemmer over tiden?
- Hvad er væretid?

- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Momo og tidsrøverne

Roman af Michael Ende, 1973

Momo er en eventyrlig fortælling om den lille pige Momo, som så vidt hun husker har levet altid. Hun kommer alene til byen og bosætter sig i ruinerne af et gammelt amfiteater. Momo er højt elsket af alle fordi hun er god til at lytte, løse problemer og til at opfinde nye, sjove lege. Men den skønne stemning imellem folk i landsbyen forsvinder, da de grå mænd dukker op. De arbejder for en tidsbank, der gør det muligt at "spare tid". Hvis man indbetaler tid til banken, lover de at tilbagebetale tiden senere - endda med renter. Det lyder for godt til at være sandt, men Momo er den eneste, som er skeptisk.

Uddraget nedenfor er cirka halvvejs i bogen, hvor Momo og hendes venner forsøger, at tale folk til fornuft. Det vil dog vise sig, at mens verden omkring hende får for travlt til at nyde det vigtige her i livet, må den modige Momo tage kampen op mod de grå mænd helt alene:

“”Kære venner,” tog Gigi ordet med høj røst, “I er jo allerede nogenlunde klar over, hvad det drejer sig om. Det har man meddelt jer, da I blev inviteret til dette hemmelige møde. Indtil nu har det været sådan, at flere og flere mennesker fik mindre og mindre tid, selv om de ustandselig sparede på tiden med alle midler. Men, forstår I, netop den tid, der er blevet sparet, er menneskene blevet snydt for. Og hvorfor? Det er det, Momo har opdaget! Denne tid bliver bogstavelig talt stjålet fra menneskene af en bande tids-tyve!”

- Hvad vil det sige at spare på tiden?
- Hvad er en tidstyv?
- Hvad gør det ved hverdagen hvis tiden skrumper ind?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Momo og tidsrøverne

Roman af Michael Ende, 1973

Momo er en eventyrlig fortælling om den lille pige Momo, som så vidt hun husker har levet altid. Hun kommer alene til byen og bosætter sig i ruinerne af et gammelt amfiteater. Momo er højt elsket af alle fordi hun er god til at lytte, løse problemer og til at opfinde nye, sjove lege. Men den skønne stemning imellem folk i landsbyen forsvinder, da de grå mænd dukker op. De arbejder for en tidsbank, der gør det muligt at "spare tid". Hvis man indbetaler tid til banken, lover de at tilbagebetale tiden senere - endda med renter. Det lyder for godt til at være sandt, men Momo er den eneste, som er skeptisk.

Det viser sig, at de grå herrer stjæler tiden fra folk. Derfor får menneskene i byen så travlt, at de putter deres børn i depoter og glemmer at leve livet. Momo vil standse de grå mænd "Fordi tid er liv, og livet bor i hjertet".

Uddrag fra bogen:

Mester Hora stiller Momo en gåde:

Tre brødre bor i samme hus,
de ligner ikke hinanden en snus,
men hvis du vil skelne mellem dem,
aner du ikke, hvem der er hvem.
Den første er der ikke, han er først på vej.
Den anden er der ikke, han har netop fjernet sig.
Kun den tredje bror er hjemme, den mindste i deres bo,
for hvis han ej var der, fandtes ikke de andre to.
Og dog er kun den tredje til, om hvem det hele handler,
fordi den første til den anden sig forvandler.
For vil du ham betragte, så ser du blot igen
en af husets andre to forskellige mænd!
Nu sig mig: Er der måske alene én?
Eller er der bare to? Eller måske ikke én?
Og kan du, mit barn, blot nævne deres navne,
så vil du i din ånd tre store herrer favne.
De styrer tilsammen et mægtigt rige –
og er det også selv! Deri er de lige.

- Kan I løse gåden?
- Hvorfor er det kun nuet, der er hjemme?
- Hvor er fortiden gået hen?
- Hvor er det, du gjorde i morges gået hen? Findes det ikke mere? Hvis det findes, i hvilken form findes det da? Kan man tage fortiden med sig?
- Og hvad med fremtiden? Har man fremtiden med sig? Hvordan? Hvor gemmer du fremtiden? I kroppen, i koppen, under sengen, i hjernen, hjertet?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Det tabte sekund (I)

Essay af Johannes Møllehave, 1994

“I London står et atomdrevet ur. Man har beregnet, at det på tusind år vil tabe et sekund. Ét sekund på tusind år! Det første jeg tænkte, da jeg hørte om det, var at det er da utroligt, så vidt man er kommet i teknisk fuldkommenhed.

Når jeg tænker på, hvor meget mine egne ure har tabt i tidens løb, flere timer på en uge og flere dage på et år. Men det næste jeg tænkte var, at det tabte sekund ville jeg da gerne have.

Mon man kan lægge billet ind på det? [...]

Jeg forestiller mig det tabte sekund som et lykkeligt sekund, men det er der jo ingen, der lover.

Det kan jo også være et fatalt sekund. Det sekund der ændrer livet uigenkaldeligt. [...]

Mine tanker flyver hen over mange ulykkelige sekunder, men det er jo ingen af dem, jeg tænker mig, når jeg ønsker mig det tabte sekund. I stedet ser jeg for mig et lille solbeskinet øjeblik, hvor man kunne være en purpurprik, ør og glædesdrukken og dugdråbelet. [...]

Jeg samler ikke på strygejern eller frimærker. Jeg samler på tabte sekunder.”

- Hvad kan der ske på et sekund?
- Hvad kan der ske på et splitsekund?
- Hvad er den korteste tid, der kan ske noget på?
- Kan man blive lykkelig på et sekund?
- Forestil dig et lykkeligt sekund. Beskriv det.
- Kan man blive ulykkelig på et sekund?
- Forestil dig et ulykkeligt sekund.
- Kan man skabe lykelige sekunder for andre mennesker? Hvorfor / hvorfor ikke?
- Hvordan mon lykelige sekunder bliver til?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Det tabte sekund (II)

Essay af Johannes Møllehave, 1994

“Der er også noget andet, jeg tænker mig om det tabte sekund i det atomdrevne ur i London. Jeg har lidt ondt af alle de andre milliarder sekunder, som er spærret inde i det kostelige atomdrevne ur. På forhånd målt og registreret. Sat i system. Når det atomdrevne ur kun taber ét sekund på tusind år, er det i virkeligheden en formidabel præcision. Intet døgn er nemlig på nøjagtig 24 timer – der er altid et sekund eller to mere [...] Det har det altså – og videnskaben har bevist det.

Hvornår begyndte man i grunden at tælle sekunder? I 1200-tallet blev minuttet en underdeling af timen. Den sekundet blev først anvendt i forbindelse med tidsmåling, da fremstillingen af ure blev forfinet i slutningen af 1500-tallet.

Hvorfor har en time 60 minutter og et minut 60 sekunder? Hvorfor er døgnet på 24 timer? Ægypterne opdelte faktisk deres døgn i 24 timer. En inddeling som de havde overtaget fra Babylon, hvor man fastsatte året til 360 dage med 12 måneder på hver 30 dage suppleret af yderligere 5 dage i slutningen af året. [...]”

- Hvorfor mon uret blev opfundet?
- Er det vigtigt at tiden bliver målt præcist? Hvorfor / hvorfor ikke?
- Kán vi måle tiden præcist?
- Hvad sker der med tiden, når vi taber et sekund? eller når vi sætter urene frem til sommertid? Er den time eller det sekund så bare væk?

- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Lad tiden gå

Roman af Svend Åge Madsen, 1986

Genfortælling: Professor Jeyde opdager, at han kan skyde tiden 23 dage tilbage. Han indvier den studerende Johanne Fraser i eksperimentet, og hun bliver offer for forsøget.

Professor Jeyde sender hende 23 dage tilbage i tiden. Første gang kan hun intet huske fra sidste "gennemspilning" af de 23 dage. Doktor Monikke kender til Jeydes eksperiment, og forklarer Jeyde, at for at få erindring må man gennemgå en dybt traumatisk oplevelse, man skal have et chok.

Jeyde tager Johanne med hjem og får hende med ned i kælderens, hvor han overfalder og piner hende. Her efter skyder han tiden tilbage. Johanne kan nu huske i lag, hvilket gør, at hun bliver psykisk ustabil. Mogens Nyhus som er hendes elsker sender hende op til doktor Monikke, som giver hende noget medicin.

Da professor Jeyde vil skrue tiden tilbage igen bliver hun rasende og stjæler tidsrørene, der er nødvendige for forsøget. Dette tvinger Jeyde til at begå et indbrud, hvilket fører til at han indlægges på et psykiatrisk hospital. Nu er det Johanne der er herre over tiden.

Hun benytter sin magt til, at forføre eleven Sverre. Hver gang Jeyde er ved at blive udskrevet af hospitalet eller der er gået noget galt mellem hende og Sverre skruer hun tiden tilbage, så hun kan rette op på det. Johanne mener, at hun skal opleve tingene tre gange (mindst) før hun rigtig forstår dem.

Det ender med at gå fuldstændig over gevind. Johanne bliver upåpasselig og hun ender med at begå flere drab inklusiv hende selv. Sverre tager magten over tiden og spoler den hurtigt mange gange tilbage lige efter hinanden, så vi ender ca. hvor vi startede - eller gør vi?

Forfatter Svend Åge Madsen har med sin roman taget udgangspunkt i filosofen Søren Kierkegaards bog *Gjentagelsen*. I den filosoferer han over, hvorvidt man kan gøre en gentagelse. Citatet er fra bogen:

"Det gamle bliver man aldrig kjed af; og naar man har det for sig, bliver man lykkelig; og kun den bliver ret lykkelig, der ikke bedrager sig selv i den indbildning, at Gjentagelsen skulde være noget Nyt; thi da bliver man kjed af den."

Søren Kierkegaard, *Gjentagelsen*

- Hvad vil det sige at gøre en gentagelse? - Hvad betyder TID i den sammenhæng?
- Hvad betyder øjeblikket?
- Man siger 'tiden stod stille', men kan tiden stå stille? Man siger også 'nej, hvor gik det hurtigt' - Er tiden subjektiv eller objektiv?
- Tror I (I forlængelse af *Lad tiden gå*), at det kan blive en realitet at rejse i tid? Hvorfor? Hvorfor kunne det være godt? Hvorfor kunne det være skidt?
- Hvad får teksten dig til at tænke på?

Jais Nielsen, Afgang!, 1918, Fuglsang Kunstmuseum

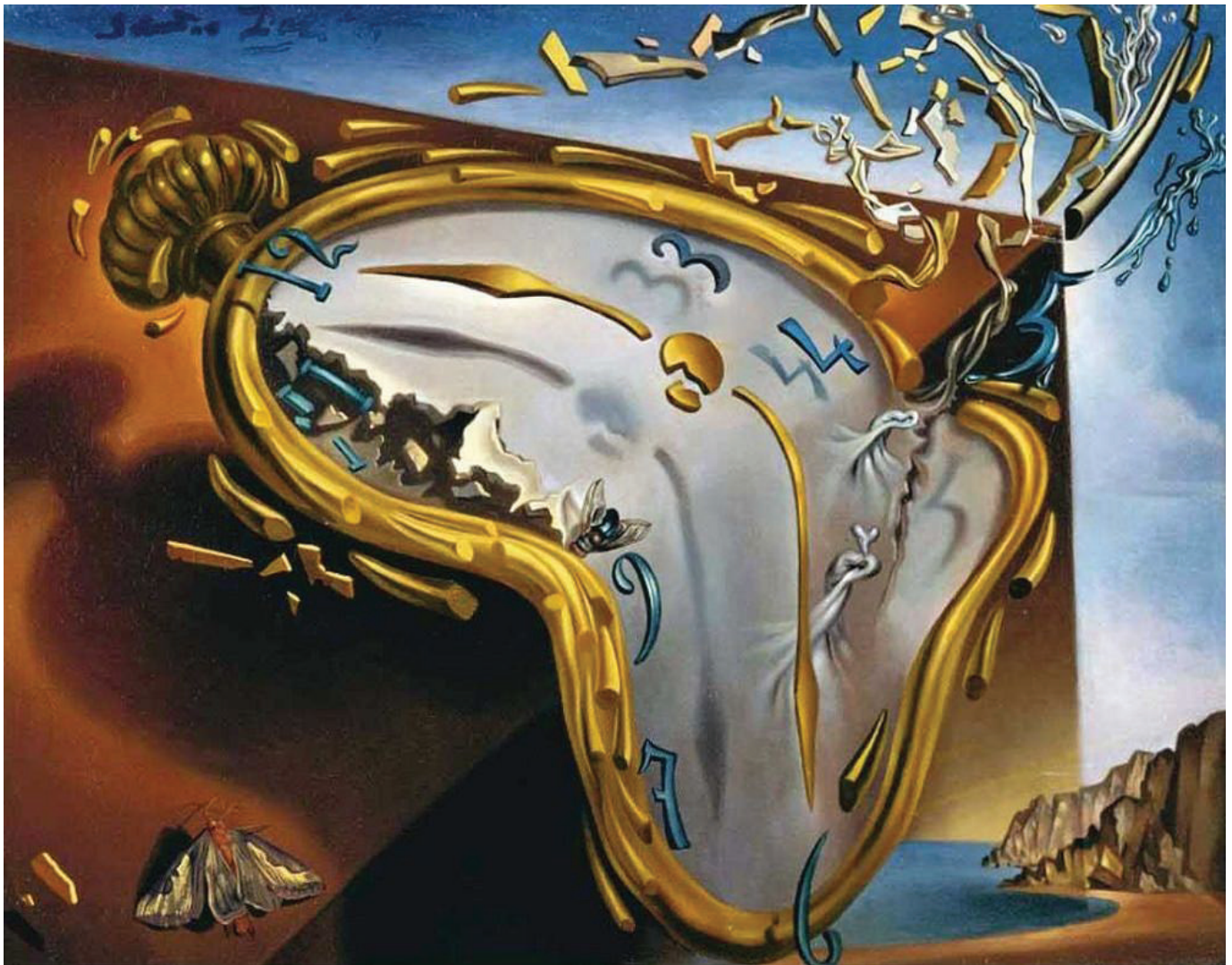

- Hvad får billedet dig til at tænke på?

Foto: Urskive fra Skt. Olai Kirke i Helsingør

- Hvad får billedet dig til at tænke på?

© Salvador Dalí: Melting Watch, 1954/VISDA.dk

- Hvad får billedet dig til at tænke på?

Alting har en tid

Bibelen

Prædikerens Bog, Kap. 3,1-9

Alting har en tid,
for alt, hvad der sker under himlen, er der et tidspunkt.
En tid til at fødes, en tid til at dø.
En tid til at plante, en tid til at rydde.
En tid til at slå ihjel, en tid til at helbrede.
En tid til at rive ned, en tid til at bygge op.
En tid til at græde, en tid til at le.
En tid til at holde klage, en tid til at danse.
En tid til at sprede sten, en tid til at samle sten.
En tid til at omfavne, en tid til ikke at omfavne.
En tid til at opsøge, en tid til at miste.
En tid til at gemme hen, en tid til at kaste bort.
En tid til at rive itu, en tid til at sy sammen.
En tid til at tie, en tid til at tale.
En tid til at elske, en tid til at hade.
En tid til krig, en tid til fred.
Hvad udbytte af sit slid har den, der foretager sig noget?

Teksten ovenfor er fra Prædikerens Bog i Bibelen.

Den bliver ofte brugt, når man vil tale om, at alt i livet har sin plads og sin tid.

Menneskelivet byder på både sorg og glæde, på både krig og fred, på både klage og dans.
Mange ting i livet er mennesket ikke selv herre over.

Selv om man ofte ønsker, at man kunne få det, som man drømmer om - eller at man selv kunne bestemme, hvad der skulle ske for en selv, og for ens nærmeste.

- Hvad får teksten dig til at tænke på?
- Er det sandt, at man ikke selv bestemmer over sit liv? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvordan lever man sit liv bedst, hvis man ikke selv bestemmer over det?
- Hvordan bruger man sin tid?

TID i kristendommen

I kristendommen tales der ofte om TID og EVIGHED.

Guds rige beskrives som evighedens sted.

Et sted uden dag og nat, uden tid og mål, uden rum og rammer.

Man opfatter det således, at mennesket kommer fra evigheden (skabelsen) og skal tilbage til evigheden (opstandelsen). Mens mennesket lever på jorden, udfolder det sig i et univers, hvor tiden og rummet sætter rammen. Livet på jorden er karakteriseret ved strukturer, skel og grænser. Men uden for livet på jorden findes evigheden.

I et af de fire evangelier, Johannesevangeliet, starter forfatteren med disse ord:

I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud. Han var i begyndelsen hos Gud. Alt blev til ved ham, og uden ham blev intet til af det, som er [...]

Og Ordet blev kød og tog bolig iblandt os, og vi så hans herlighed, en herlighed, som den Enbårne har den fra Faderen, fuld af nåde og sandhed. Johannes vidner om ham og råber: »Det var om ham, jeg sagde: Han, som kommer efter mig, har været der forud for mig, for han var til før mig.« [...]

På den ene side fortæller teksten om en begyndelse. Den fortæller at Ordet var i begyndelsen, og at alt blev til ved dette ord.

I det næste afsnit fortælles det at Ordet blev kød, og tog bolig iblandt menneskene. Ordet er et billede på Jesus. Jesus kaldes også for Kristus. Når man siger Kristus, opfattes det sådan, at han er både Gud og menneske på een gang: evig og jordisk på samme tid.

Teksten giver et billede af, at Gud ifølge kristendommen er placeret i og uden for tiden:

Gud er for det første uden for tiden, idet Gud har været der ved altings begyndelse.

For det andet er Gud i tiden i kraft af, at Jesus blev menneske, hvilket betyder, at guddommen har oplevet verden fra et tidsligt, menneskeligt og sanseligt perspektiv!

Menneskets oplevelse af det guddommelige kan altså både være som noget, der griber ind i og er til stede i tiden. Men det kan også være en oplevelse af, at det guddommelige er altings grundlag eller puls - noget, der findes både i og uden for tiden. Nogen beskriver det, som om der fra den jordiske verden er sprækker ind til evigheden.

TID i buddhismen

Ifølge den religiøse nonne Tenzin Drokar (Pendelingcentret i København), ville man i buddhismen stille spørgsmålet om, hvad tid egentlig er, og om vi virkelig måler tiden, når vi forsøger at holde styr på den. Man vil spørge, om det er tiden eller vores opfattelse af tid vi måler?

I buddhismen ser man det sådan, at tid ikke eksisterer i sig selv, men er et praktisk koncept, som mennesker bruger til at orientere sig efter.

I den ældste buddhistiske skole, vaibasika, siges det at tid er sammensat af mindre tid-senheder. De hævder at den mindste tidsenhed er en 54. del af et fingerknips udført af en kraftig mand!

I en del tekster tales der om kalpaer, æoner. Det betyder meeeget lang tid. Fx nævnes det, at det tager tre æoner af utallige tidsaldre at nå oplysningen. Det kan indikerer at tiden i buddhismen opfattes som noget fremadskridende.

I andre tekster tales der om tre tider: fortid, nutid og fremtid. Men også det er jo blot betegnelser, altså koncepter, for i buddhismen opfatter man det sådan, at det eneste man ser som virkeligt er nu`et. Alt andet er erindring eller spekulation.

Nedenfor findes to citater fra den buddhistiske litteratur, der siger noget om tiden.

Khenpo Tsultrim Gyamtso Rinpoche (nulevende underviser i tibetansk buddhisme):

“Until concepts are exhausted, there is time and you make preparations; however, you should not grasp onto time as truly existent, and you should know that within the essential nature of mahamudra (religiøse tekster), time does not exist.”

Oversættelse: “Indtil koncepterne er udtømte, er der tid til at forberede sig;

Indtil koncepterne er udmattede, er der tid, og du gør dine forberedelser; Du bør dog ikke gribe efter tiden som om den virkelig eksisterer, og du bør vide, at tiden ikke eksisterer inden for mahamudras (religiøse tekster) essentielle natur”.

Zen-master Dogen:

“Time is not separate from you, and as you are present, time does not go away. As time is not marked by coming and going, the moment you climbed the mountains is the time-being right now. If time keeps coming and going, you are the time-being right now.”

Oversættelse: “Tiden er ikke adskilt fra dig, og tiden vil ikke forsvinde så længe du er til stede. Da tiden ikke er kendetegnet ved at komme og gå, er det tidspunkt, hvor du klatrede op ad bjergene, netop det tidspunkt, der er lige nu. Hvis tiden bliver ved med at komme og gå, er du nuet.”

TID i islam

I følge imam Naveed Baig fra Dansk Islamisk Center ser man i islam tiden (al-waqt / ad-dahr) som skabt af Gud. Derfor er det at protestere eller bande over tiden, det samme som at bande over sin skæbne eller sit lod, og det ville man se som en utaknemmelighed overfor Gud.

Alt i og udenfor verden er underlagt en orden, og derfor er alt som det skal være. Skæbnen er et grundlæggende livsvilkår som muslimer hengiver sig til.

Når man udfører ritualer og religiøse handlinger, vil han som imam se det som en god brug af tiden, fordi man derved reflekterer over Guds skaberværk fx. tiden, skabelsen og deres forhold til de store emner i livet- tro, eksistens, efterlivet mm.

Når troende muslimer taler om TIDEN så menes der tit efterlivet/dommen. Religiøst set er det det tidspunkt, hvor mennesket mødes med Gud, og derfor er dét det afgørende tidspunkt.

Naveed Baig fremhæver nogle islamiske tekststeder:

I en af islams religiøse tekster (Hadith) står der:

'Protester ikke over tiden, for Gud er tiden'

Man bruger ofte vendingen: 'Min tid er kommet', hvilket betyder, at man skal væk fra det jordiske liv.

Man ser døden som den 'store tid' og en ny (tids)dimension, der træder til.

Profeten Muhammed skal have sagt:

'Vi er i gang med at drømme lige nu- når vi dør så vågner vi op.'

TID i ritualer

Religionerne har forskellige religiøse ritualer.

Ritualet er en henvendelse til Gud, der markerer noget, der er vigtigt for menneskene i den pågældende religion.

Der kan være:

- ugentlige eller daglige ritualer som fx. bøn, gudstjeneste el.l.
- ritualer knyttet til årets gang - det er ritualer, der gentages år efter år
- ritualer der foretages på bestemte tider i et menneskeliv.

Så selv om kristendom og islam overordnet set opfatter TID som noget, der skrider frem, så er der i alle religioner også noget, der går i ring, og gentages uge efter uge, år efter år. Det ses i ritualerne, hvor jul, påske, ramadan mv. kommer igen og igen. Det kan man kalde noget cirkulært eller noget cyklisk.

Samtidig med at ritualer gentages, så understreger de også tidens gang ved at placere særlige begivenheder i tiden. Ritualerne gør at øjeblikke bliver bundet til erindringen, og man kan tale om den gang et bestemt ritual foregik.

Nogle religionsforskere har observeret, at der for de troene kan opstå en særlig forståelse af TID i ritualerne. En religionsforsker der hedder Mircea Eliade (1907-1986) inddeler tiden i to forskellige kategorier: profan og hellig tid.

- Den profane tid er den almindelige, hverdagslige tid
- Den hellige tid er de festlige højdepunkter, som er tilbagevendende.

I skæringsfeltet mellem den hellige og profane tid ligger ritualerne, hvor mennesket tolker tilværelsen religiøst. Nogle oplever at tiden bliver opløst i ritualet, eller at man får glimt af noget evigt, der er grundlæggende for livet.

- Hvilke ritualer kender I?
- Hvilke religiøse ritualer kender I?

TID i religionerne

Hvad ved du nu om forståelsen af TID i forskellige religioner?

Kristendom:

Islam:

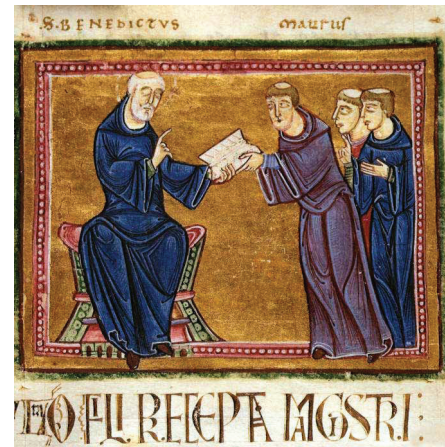
Budhisme:

SANKT BENEDIKTS METODE

Øvelse til den filosofiske samtale i klassen

Denne samtaleform er inspireret af munken Sankt Benedikt, der levede fra år 480-543 og grundlagde en klosterorden, Benediktinerordenen. Han formulerede et regelsæt for livet i klostret, hvor dagen var inddelt i arbejde og fordybelse gennem bøn og meditation. Man skal både tale og være stille sammen, når man bruger Sankt Benedikts metode, og på den måde kan man se inspirationen fra klosterordenen.

Metoden er god, når man vil undersøge et spørgsmål i fællesskab. Den er samtidig en god øvelse i at lytte til andres tanker og lade sig inspirere af hinanden.

BESKRIVELSE

4 personer sætter sig i en tæt cirkel uden bord eller papirer mellem sig.

Man aftaler et filosofisk spørgsmål, som man vil undersøge, fx Hvad er venskab? Hvad er fællesskab? Hvad er tillid? Hvad er ansvar? Hvad er fantasi?

Man kan også læse en af kildeteksterne i projektet, som udgangspunkt for refleksion.

Herefter tænker gruppens medlemmer over spørgsmålet i stilhed i cirka 3 minutter.

Når tiden er gået, taler den første. Når den første har talt, er der "stilletid" cirka 1 minut, så alle i gruppen kan tænke over det, der lige er blevet sagt.

Derefter taler den næste. Stilhed igen. Så den næste. Stilhed. Og sådan kører man rundt i cirklen (i urets retning). Der tages 2-3 runder, så man kommer godt ind i emnet.

IS-PINDE

Som opvarmning til det at analysere (fase 3) TIDs-begrebet, skal I ud på gulvet!

I skal reflektere over ordene til venstre i relation til ordet TID. I klassens filosofi-kuffert ligger ispinde med ordene her på arket.

INSTRUKTION:

- Eleverne gå rundt imellem hinanden.
- Når læreren siger TID, skal eleverne stille sig overfor hinanden to og to - en med ordet TID og en med et andet ord.
- Eleverne hilser pænt på hinanden og herefter taler de om, hvilken betydning der kan opstå, hvis de sætter ordene på deres to ispinde sammen.
- Læreren siger FORTID, samtalen afrundes og eleverne siger pænt 'Tak for snakken', hvorefter de går videre rundt mellem hinanden.
- Læreren siger TID, og de finder en ny partner.

Øvelsen så længe eleverne kan holde koncentrationen - eller i ca. 10 min.

TID

TID

TID

TID

TID

TID

TID

LIV

SKOLE

BARNDOM

LEG

UNGDOM

TYRANNI

TELEFON

KÆRLIGHED

NATUR

ØJEBLIK

FRIHED

GENTAGELSE

DRØM

FANTASI

MENNESKE

STEN

BLOMST

GUD

FOTOGRAFI

MASKINE

FAMILIE

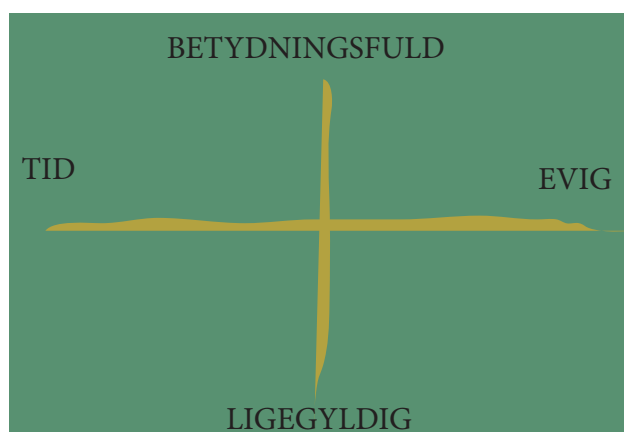
ANALYSE AF TID

Når man analyserer forsøger man at finde frem til bestemte kategorier eller systemer, som kan hjælpe til at forstå det begreb, man arbejder med.

I denne øvelse skal I forsøge at placere ispindene med ord i et koordinatsystem. Det betyder, at I skal tale sammen og prioritere, om ordet er mest i den ene eller anden retning.

Det overordnede spørgsmål handler om DET GODE LIV - altså:

Er det I taler om betydningsfuldt eller ligegyldigt ifht det, I mener, er et godt liv for dig selv, og samfundet som helhed.

BETYDNINGSFULD

VS

LIGEGYLDIG

Hvad tænker I fx. om ordet maskine?
Hvad kan gøre en maskine betydningsfuld for det gode liv, og hvad kan gøre den ligegyldig?

Ligeledes med ordet barndom.
På hvilken måde er barndommen betydningsfuld eller ligegyldig for det gode liv?

TID vs EVIG

På den vandrette akse finder I ordene:
TID og EVIG

Hvad tænker I om ordet blomst?
På hvilken måde kan man sige, at den mest hører til noget, der her med tiden at gøre, eller mest hører til noget, der har med det evige at gøre?

Eller fantasien. Har den noget med tid eller noget evigt at gøre?

EVIG / EVIGHED

Det evige er der altid. Det er uden grænser, og det er sådan set ligeglad med at tiden går.

I religionerne ses Gud som evig. Som noget, der er uden for tid. Grænseløs og uendelig.

TANKEBILLEDE

I har nu sammen og hver for sig gjort jer mange tanker om fænomenet TID.

Nu skal du bruge poesien til at indfange det, du synes er de mest betydningsfulde tanker, du har gjort dig om TID.

OPVARMNING

Vælg to genstande fra filosofi-kufferten som kan udtrykke noget, du synes er vigtigt ifht TID i dit eget liv eller mere alment.

Fortæl en sidekammerat eller hele klassen, om din genstand.

TANKEBILLEDE

Du skal nu skrive et *tankebillede* om TID. Et tankebillede er en blanding mellem poesi og filosofi. Et tankebillede er et forsøg på at give udtryk for noget, du fornemmer er vigtig eller noget du ved er vigtigt for dig i relation til et filosofisk begreb.

- Start med to minutters stilleskrivning. Brug evt din notesbog. Blyanten må ikke gå i stå. Hvis du ikke ved, hvad du skal skrive, så kan du skrive det. Eller du kan gentage den sætning du lige har skrevet, indtil du kommer på noget nyt.
- Efter de to minutter skal du understrege de sætninger eller ord, som du synes, er de vigtigste.
- Skriv nu en samlet tekst - et tankebillede. Det skal fylde cirka 15 linjer. Der skal have en jeg-fortæller. Jeg-fortælleren bruger sine sanser til at opleve det, du synes er vigtigt ved TID.

EKSEMPEL PÅ ET TANKEBILLEDE

Jeg ser en sten i skoven. Samler den op og mærker dens form. Hvor lang tid har den ligget her? 1000 år eller et øjeblik? Jeg går, og jeg tænker over alt det, der kan ske på 1000 år. Hvem var jeg for 1000 år siden? Eller var jeg?

En regndråbe rammer mit øre. Hvor kommer dråben fra? Hvor længe har den været til? Har den brugt sin tid på at skvulpe i havet, eller har den hængt i himlen i en evighed? Jeg går, tiden går, minutterne går - jeg går hjem med stenen i lommen.

DET VÆRSTE - DET BEDSTE

I har nu sammen og hver for sig gjort jer mange tanker om fænomenet TID.

Nu skal du bruge poesien til at indfange det, du synes er de mest betydningsfulde tanker, du har gjort dig om TID.

OPVARMNING

Vælg to genstande fra filosofi-kufferten:

- Den ene skal udtrykke *det værste* ved tiden.
- Den anden genstand skal udtrykke *det bedste* ved tiden.

Begrund dit valg af genstand for en sidekammerat eller for hele klassen.

SKRIV OM DET VÆRSTE OG DET BEDSTE VED TIDEN

Du skal nu skrive i digtform om TID.

1-2 vers i digtet skal handle om en oplevelse, eller en genstand, der får dig til at tænke på det værste ved tiden.

1-2 vers i digtet skal handle om en oplevelse, eller en genstand, der får dig til at tænke på det bedste ved tiden.

Digtet skal have rytme.

Digtet behøver ikke at have "enderim".

EKSEMPEL PÅ ET DIGT OM DET VÆRSTE OG DET BEDSTE

Det værste er når klokken ringer
så solen forsvinder.
Når timen skal passes
og sandet løber ned i glasset!

Det værste er, når kedsomheden
trækker timerne i langdrag
og mørkner himlen med et brag.

Det bedste er når sangen bobler i mit sind og
får solen til at skinne ind,
giver baghjul til timer og minutter.
Så er det ligegyldigt om det hele starter
eller slutter.

Faktisk må det gerne blive ved,
i al evighed.

TÆNKNING TAGER TID